

अध्याय एक

शोधपरिचय

१.१. शोधपत्रको शीर्षक

यस शोधपत्रको शीर्षक 'बारा जिल्ला कक्षा १० मा पढ्ने थारूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषामा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषणात्मक अध्ययन' रहेको छ ।

१.२. शीर्षकको स्पष्टीकरण

नेपालको राष्ट्रभाषा नेपाली हो । यो भाषा संस्कृत भाषाको सन्तानका रूपमा परिचित छ । यो भारोपेली परिवारको भाषा हो । राष्ट्र भाषा नेपालीले राष्ट्र भित्र अवस्थित राष्ट्रिय भाषाका सम्प्रदायलाई विचार विनिमयमा सरल बनाउन सफल छ । राज्य भित्र चर्चित रहेका विविध भाषा भाषिका मध्येको थारू भाषा पनि एक हो । यसलाई भोजपुरी भाषाको एउटा हाँगोका रूपमा लिन सकिन्छ । थारू सम्प्रदाय पूर्व मेचीदेखि पश्चिम महाकालीसम्मका भित्री मधेश र तराईका धेरै जिल्लामा छरिएर रहने आदिवासी जन-जातिका रूपमा रहेका छन् । यस वर्गको इतिहासलाई नियाल्दा केही विद्वान्हरूले राजस्थानको थार मरूभूमिमा भएको आक्रमणबाट भागेर आएका राजपूतना आइमाईका सन्तान हुन् भनेका छन् (मेची-महाकाली २०३१:९४१) ।

भौगोलिक विविधताले भरिपूर्ण नेपाल अधिराज्यको तराई क्षेत्रका बाँके, बर्दिया, कैलाली, कंचनपुर, दाङ्ग, कपिलवस्तु, रूपन्देही, नवलपरासी, चितवन, बारा, पर्सा, रौतहट, धनुषा, महोत्तरी, सिरहा, सप्तरी, सुनसरी, मोरङ्ग र भ्रुवा जस्ता १९ जिल्लामा थारूहरूको बसोबास पाइन्छ । वि.सं.२०५८ सालमा गरिएको जनगणना अनुसार थारू जनसंख्या १,२३,१५४६ र जनसंख्याको प्रतिशत ५.८६ पाइयो । त्यस्तै सन् १९९२ को तथ्याङ्क अनुसार थारू जातिनै ठूलो जनसंख्यामा रहेको आदिवासी हो । केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग (सन् १९९५:२६)। थारू वर्गलाई ठाँउ अनुसारका थरले बोलाइन्छ । बारा जिल्लामा वैठा, धामी, चौधरी, पञ्जियार, खाँ जस्ता थरले चिनिन्छन् । यस वर्गको आफ्नो संस्कृति, संस्कार, परम्परा, रीति-रिवाज र रहन सहन बोकेर अगाडि बढेको पाइन्छ । यो सम्प्रदायको शैक्षिक

स्तर निकै पछाडि छ । जसका कारण आफ्नो भाषामा स्तरीय व्याकरण निर्माण गर्न नसकी देवनागरी लिपिनै अंगाल्दै आएको पाइन्छ ।

१.३. अध्ययनको उद्देश्य

समयानुकूल पाठ्यक्रमलाई परिवर्तन र परिमार्जन गरी अध्ययन र अध्यापन गर्दा गराउँदा मातृभाषाका विद्यार्थीहरूले प्रशस्त त्रुटि गरेका हुन्छन् भने दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्नेहरूले अझ बढी त्रुटि गरेका हुन्छन् । बारा जिल्लाको कक्षा १० मा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीका त्रुटिहरूसँग सम्बन्धित यस शोधमा मुख्य उद्देश्य रहेका छन् -

- (क) बारा जिल्ला कक्षा १० मा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले शब्दोच्चारण, वर्ण विन्यास र वाक्य गठनमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु,
- (ख) क्षेत्रगत ग्रामीण र सहरी, सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिहरूका तुलनात्मक अध्ययन र विश्लेषण गर्नु,
- (ग) प्राप्त निष्कर्षका आधारमा सुझावहरू प्रस्तुत गर्नु ।

१.४. अध्ययनको समस्या

नेपाली भाषा नेपालको राष्ट्रभाषा हो । देश भित्रका ५१:३ प्रतिशत जनताले बोल्दछन् र बुझ्दछन् । यो भारोपेली परिवारको भाषा पनि हो (भाषा विज्ञान हेमाङ्गराज अधिकारी) । वास्तवमा नेपाली भाषा माध्यम भाषा, विचार आदान प्रदानको भाषा, कार्यालयमा प्रयोग हुने भाषाका साथै पत्रपत्रिका, संचार एवं साहित्यका विविध विधामा प्रभाव जमाएको भाषा पनि हो । त्यसकारण यो भाषा स्तरीय र त्रुटिहीन रहनु जरूरी पनि छ ।

नेपाल भूमिमा राष्ट्रिय भाषाको चलखेल बढी पाइन्छ । आफ्नै मौलिकता र अस्तित्व बोकेर आएका भित्री मधेस र तराईको सम्प्रदायले बोल्ने भोजपुरी भाषाको एउटा हाँगो थारू भाषा पनि हो । यो भाषा प्रयोग गर्ने तराईमा १९ जिल्ला छन् । यस थारू जातिले शैक्षिक र आर्थिक क्षेत्रमा बढी प्रगति नगरेका कारण पिछडिएको जातिका रूपमा रहेको छ । आदिवासीको जनसंख्यामा उल्लेख्य रहेको यो जाति आफ्नो परम्परा, रहनसहन, संस्कृति

रीतिरिवाजमा पूर्ण विश्वास गर्ने वर्ग पनि हो । यस वर्गको उन्नति र प्रगतिका लागि नेपाल सरकार र गैर सरकारी संघ संस्थाबाट विभिन्न सुविधा उपलब्ध गराउँदै आएको पाइन्छ ।

भाषिक सीप सिकाइमा सबै विद्यार्थीले एकै किसिमका त्रुटिहरू गर्दैनन् । भाषा सिकाइमा विविध किसिमका त्रुटिहरू पाइन्छन् । वास्तवमा भन्नु पर्दा तराईका थारूभाषी विद्यार्थीले दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्दा अव्यवस्थित त्रुटिको समस्या रहन्छ । यस्तो समस्या जन्मनुमा मातृभाषाका रूपमा प्राथमिक शिक्षा पढ्नु, नेपाली भाषाको आदान प्रदान कम रहनु, एवं नेपाली सिक्दा उच्चारण, वाक्यगठन र वर्ण विन्यासमा रुचि उत्पन्न नगर्दा समस्या बढ्दो पाइन्छ । त्यस कारण कतिपय विद्यार्थीले कक्षा छाड्ने, कक्षा दोहोर्‍याउने जस्तो अवस्था पनि बढी मात्रामा पाइन्छ ।

विद्वान एस.पि.कर्डरको 'इन्ट्रोड्युसिङ अप्लाइड लिङ्गिगविस्टिक' भन्ने पुस्तकमा भएका ३ किसिमका त्रुटिहरूको अवस्थामा अव्यवस्थित त्रुटि, व्यवस्थित त्रुटि र उत्तर व्यवस्थित त्रुटिका आधारमा समस्या पहिचान गरी त्रुटि विश्लेषणको आधार तयार गर्नु पनि एउटा समस्या हो ।

१.५. अध्ययनको औचित्य

नेपाली भाषा नेपालको राष्ट्र भाषा हो । यो भाषा सम्पर्कको भाषा, माध्यम भाषा, मातृभाषा, सडकदेखि सदन सम्मको भाषा, कार्यालय भाषा एवं संचारको माध्यम समेत रहेकाले नेपाली भाषा शुद्ध, त्रुटिविहीन र स्तरीय रहनु आवश्यक छ । कुनै पनि भाषामा समस्या आउँछन् । देखिएका समस्या निराकरण गर्नु छ भने सर्वप्रथम समस्याका तत्त्वहरू पत्ता लगाउनु पर्छ । त्यस्तै गरी त्रुटि निराकरणका लागि त्रुटिका तत्त्वहरू चिन्नु पर्छ । विद्यार्थीहरूको सिकाइ प्रक्रियामा त्रुटि कुन गतिमा बढिरहेको छ भन्ने कुरा पत्ता लगाउन सकिन्छ । त्रुटि विश्लेषण अध्ययनलाई चिकित्साशास्त्रसँग तुलना गर्दा जसरी एउटा विरामीलाई डाक्टरले के भयो ? के के हुन्छ ? रोगका लक्षणहरू के के देखिएका छन् ? यी सबै प्रश्नहरूसँग पूर्ण परिचित भएपछि त्यही अनुसारको उपचारका लागि औषधिहरूको प्रयोग गर्न लगाउँछ । त्यस्तै गरी त्रुटि विश्लेषणको अध्ययनले शिक्षकहरूलाई विद्यार्थीले गर्ने त्रुटिको पहिचान र निराकरणका उपायहरू अपनाउन सकिन्छ ।

नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाका रूपमा प्रयोग गर्ने शिक्षार्थीहरूको संख्या दिनानुदिन बढ्दै गएको पाइन्छ । सिकाइ प्रक्रियामा मातृ भाषाको बढी प्रभाव रहन्छ । भाषिक सीप र सिकाइ क्रियाकलाप निरन्तर गराउँदा त्रुटि क्रमशः कम हुँदै जान्छ । बास्तवमा नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाका रूपमा सिक्ने बारा जिल्लाका कक्षा १० मा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले शब्दोच्चारण, वर्ण विन्यास र वाक्य गठन जस्ता व्याकरण विधामा गरेका त्रुटिहरू पहिल्याउन सकिन्छ । आवश्यक परेका बेला निर्देशन दिन पनि सकिनेछ । यसरी भाषिक सीप विकासमा देखिने त्रुटिहरूको अध्ययन र विश्लेषणमा आधारित शोधपत्रको महत्व एवं औचित्य मुख्य रहेको छ ।

१.६. पूर्व अध्ययनको समीक्षा

पूर्व कार्यको अध्ययन विना वर्तमान कार्य सफल हुन सक्दैन । कुनै पनि कार्य पूर्व कार्यको लेखा जोखाका आधारमा गरिनुपर्छ । त्रुटि विश्लेषणको सन्दर्भमा के कति प्रयासहरू भएका छन् ? ती प्रयासहरू कुन कुन पक्षसँग सम्बद्ध छन् ? त्यसले भाषा सिकाइका सन्दर्भमा देखिएका त्रुटिहरूलाई कम गर्न के कस्ता उपायहरू अपनाएका छन् ? यी सम्पूर्ण कुराहरूको जानकारीका लागि पूर्वकार्यको आवश्यकता महसुस गरी त्रुटि विश्लेषणसँग सम्बद्ध यसपूर्व भएका प्रमुख कार्यहरूलाई तल प्रस्तुत गरिएको छ

क) जगन्नाथ त्रिपाठीद्वारा मानविकी र सामाजिक शास्त्र अध्ययन संस्थान अन्तर्गत “पद्म कन्या क्याम्पसका छात्रहरूको नेपाली व्याकरणसम्बन्धी त्रुटिहरूको विश्लेषण २०३५” भन्ने शीर्षकमा अध्ययन भएको देखिन्छ (शर्मा, त्रिपाठी २०३७ : ३५) । यसको मुख्य उद्देश्य उच्च तह पार गर्न लागेका छात्र-छात्राहरूको लेखाइमा यससम्बन्धी त्रुटिहरू प्रशस्तै हुने गर्दछन् । त्यस्ता त्रुटिहरूलाई अध्ययन गरी त्रुटिलाई हटाउन तिनीहरूका अभिव्यक्तिका उद्देश्य अनुरूप शुद्धता ल्याउन सहयोग पुर्याउने र तिनको सुझाव समेत दिनु रहेको छ । यो अध्ययनमा १०० जना छात्रहरूका उत्तर पुस्तिकालाई चार समूहमा विभाजन गरी अध्ययन गरिएको छ । जसमा नेपाली मातृभाषा र नेपाली दोस्रो भाषाका रूपमा प्रयोग गर्ने दुवै खालका छात्रहरूलाई समेटिएको छ । प्रत्येक समूहलाई ‘क’, ‘ख’, ‘ग’, ‘घ’को सङ्केत दिएर त्यसमा ‘क’ समूहमा ५५ प्रतिशत भन्दा बढी अंक ल्याइने ‘ख’ समूहमा ४५ प्रतिशत देखि ५४ प्रतिशत अङ्क प्राप्त गर्ने, ‘ग’ समूहमा ३५

प्रतिशत देखि ४४ प्रतिशत अङ्क प्राप्त गर्ने र 'घ' समूहमा १ प्रतिशत देखि ३४ प्रतिशत अङ्क प्राप्त गर्ने छात्रहरू रहेका छन् ।

यसरी यस लघु अनुसन्धानको अध्ययनबाट के कुरा प्रष्ट हुन आउँछ भने क्रियापद, खिप्ती, वाच्य र संगतिगत त्रुटिहरू पहिलो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा प्रयोग गर्ने र दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा प्रयोग गर्ने छात्राहरूले के कस्ता त्रुटिहरू गर्दा रहेछन् र कुनले बढी त्रुटि गर्दा रहेछन भनी ४ पक्षको सीमामा मात्र केन्द्रित रहेको पाइन्छ ।

ख) हेमाङ्गराज अधिकारी (२०४२) द्वारा “नेपाली वर्ण विन्यासमा पाइने त्रुटिहरूको अध्ययन” लघुअनुसन्धानको प्रतिवेदन प्रस्तुत गरिएको छ । यो अध्ययन खास भाषा भाषिका शिक्षार्थीहरूमा केन्द्रित नभएर प्रमाण पत्र तह प्रथम वर्षमा अध्ययन गर्ने केही शिक्षार्थीहरूमा आधारित छ । यसको मूल उद्देश्य प्रमाण पत्र तहमा अध्ययनरत शिक्षार्थीहरूको वर्ण विन्यासमा त्रुटिको पहिचान गर्नु र ती त्रुटिका समस्याहरूलाई हटाउन सुझाव दिनु रहेको छ ।

प्राप्त तथ्यका आधारमा नेपाली भाषामा श-ष-स को प्रयोग, ब-व को प्रयोग, न-ण को प्रयोग, चन्द्रविन्दु र शिरविन्दुको प्रयोग, संयुक्त व्यञ्जनमा य, व र ह को प्रयोग, य-ए को प्रयोग, खुट्टा काट्ने र खुट्टा नकाट्नेको प्रयोग साथै ह्रस्व दीर्घ लेखाइको प्रयोगमा केन्द्रित रहेको पाइन्छ ।

यस अनुसन्धानको अध्ययनको लागि शिक्षा प्रमाण पत्र तहमा अध्ययन गर्ने महेन्द्ररत्न क्याम्पस तहाचाल र सानो ठिमी भक्तपुरका जम्मा १०० जना विद्यार्थीहरूलाई प्रतिनिधिका रूपमा लिइएको छ । नेपाली भाषा भाषिका पक्षमा वैकल्पिक प्रयोगका कारणले ठीक ठाँउमा ठीक प्रयोग हुने र ठीक प्रयोग नहुने, कुन ठाँउमा कुन-कुन वर्णले लेख्नु पर्नेमा कुन वर्ण लेखी त्रुटि गरेको छ त्यसका वारेमा नै यो अध्ययनको विश्लेषण भएको छ । वर्ण विन्यासमा पाइने त्रुटिहरूको पहिचान गरी यिनीहरूको समस्या समाधान लागि सुझाव दिइएको भएपनि यो अनुसन्धान हिज्जे पक्षमा मात्र केन्द्रित देखिन्छ ।

१.७. अध्ययनको विधि

दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्ने बारा जिल्लाका थारूभाषी (कक्षा १० मा पढ्ने) विद्यार्थीहरूबाट हुने त्रुटि विश्लेषण गर्न निम्न अनुसार अध्ययन विधि अवलम्बन गरिएको छ-

क) जनसंख्या र त्यसको छनौट :

यसमा बारा जिल्ला, मुडरवाना, बकुलिया, सिमराका ग्रामीण र सहरी क्षेत्रका सामुदायिक विद्यालय र निजी क्षेत्र गरी प्रतिनिधिका रूपमा जम्मा ४ वटा विद्यालय समावेश गरिएको छ । प्रत्येक विद्यालयबाट १०/१० जनाका दरले प्रतिनिधित्व रहने गरी विद्यार्थीसंख्या ४० जनालाई नमुनाका रूपमा प्रयोग गरिएको छ । सम्पूर्ण जिल्लाको सम्पूर्ण विद्यार्थी लिन सम्भव नहुने भएकाले जिल्लाका थारूभाषी विद्यार्थीको प्रतिनिधित्व हुने गरी यो सङ्ख्या निर्धारण गरिएको हो ।

ख) सामग्रीको छनौट र निर्माण

अ) वाक्य गठनका लागि पुरुष, लिङ्ग, वचन, विशेष्य र विशेषण, आदर-अनादर आदिसँग सम्बन्धित पदसङ्गति नमिलेका प्रश्नहरू निर्माण गरी शुद्ध गर्न लगाइएको छ ।

आ) वर्णविन्यासका लागि श्रुति लेखन र स्वतन्त्र लेखन विधिको प्रयोग गरिएको छ ।

- श्रुति लेखनमा कक्षा १० को नेपाली किताबमा रहेको जीवनी 'चार्ल्स डार्विन' पाठबाट एक अनुच्छेद छनोट गरिएको छ ।

- स्वतन्त्र लेखनका लागि 'खेलकुदको महत्त्व' शीर्षकमा १०० शब्द सम्मको एक सम्वाद लेख्न दिइएको छ ।

इ) सस्वरवाचनका लागि नेपाली किताब कक्षा १० को 'नेल्सन मन्डेला' जीवनीबाट एक अनुच्छेद छनोट गरिएको छ ।

ई) शब्दोच्चारणका लागि संयुक्त शब्दको उच्चारणमा राष्ट्रपति, स्पष्ट, अद्यापि, क्रूर र रङ्गभेदी जस्ता शब्दहरूको प्रयोग गरिएको छ ।

उपर्युक्त प्रकृतिका सामग्री विद्यार्थीको बचिमा परीक्षण गरी विद्यार्थीबाट प्राप्त हुन आएका तथ्याङ्कलाई विश्लेषण विधिद्वारा तिनको तालिकीकरण र वृत्तचित्रबाट समेत स्पष्ट पार्ने प्रयत्न गरिएको छ ।

१.८. शोध कार्यको सीमा

यो शोधकार्य बारा जिल्ला कक्षा १० मा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली सिक्दा गर्ने वाक्य गठन, वर्ण विन्यास र शब्दोच्चारणसम्बन्धी त्रुटिहरूमा सीमित रहेको छ । यसलाई प्रयोग पक्षमा लैजानका लागि बारा जिल्लाका सामुदायिक र निजी (संस्थागत) सबै विद्यालयमा पुग्न बढी कठिनाई हुनेहुँदा ग्रामीण र सहरी क्षेत्रबाट प्रतिनिधित्व हुने गरी ४ विद्यालयलाई अनुसन्धानको सीमा बनाइएको छ । त्यस्तै गरी प्रत्येक विद्यालयबाट प्रतिनिधि छनौटका रूपमा १०/१० जना विद्यार्थीलाई परीक्षा लिएर त्यसैको आधारमा त्रुटि विश्लेषणको सीमा कायम गरिएको छ ।

१.९. शोध पत्रको रूपरेखा

प्रस्तुत शोधपत्रलाई पाँच खण्डमा विभाजन गरिएको छ:

अध्याय एक:	शोधपरिचय
अध्याय दुई:	त्रुटिविश्लेषणको सैद्धान्तिक अवधारणा
अध्याय तीन:	वाक्यगठनसम्बन्धी त्रुटिहरूको विश्लेषण
अध्याय चार:	वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको विश्लेषण
अध्याय पाँच:	सस्वरपठन र शब्दोच्चारणसम्बन्धी त्रुटिहरूको विश्लेषण
अध्याय छ:	निष्कर्ष र सुझाव

अध्याय : दुई

त्रुटिविश्लेषणको सैद्धान्तिक अवधारणा

२.१. त्रुटिविश्लेषणको परिचय

नेपाली भाषा शिक्षणको प्रसङ्गमा त्रुटि विश्लेषण नवीन पद्धति हो । त्रुटि विश्लेषण मूलतः दोस्रो वा अन्य भाषा शिक्षणका सन्दर्भमा विकसित दृष्टिकोण तथा पद्धति हो । भाषा सिकाइ कठिन कार्य भएकाले जुनसुकै कुरा पनि एकै चोटि सहजै रूपमा सिक्न र सिकाउन सम्भव हुँदैन त्यसैले भाषा सिक्दा प्रायः सबैले धेरै थोरै त्रुटि अवश्य गर्दछन् । भाषाविज्ञानको वर्तमान खोजअनुसार भाषा सिक्दा गरिने त्रुटिलाई स्वाभाविक प्रक्रियाका रूपमा लिइन्छ ।

त्रुटि विश्लेषण र भाषा शिक्षण बीच आन्योन्याश्रित सम्बन्ध छ । यी दुईमध्ये एउटाको अभावमा शिक्षण प्रक्रिया अधुरो हुन जाने संभावना हुन्छ । बालकले भाषा सिक्ने क्रममा प्रयत्न र भुलको सिद्धान्त देखापर्दछ । बालकले त्रुटि गर्दै क्रमशः त्रुटिको परिष्कार गर्दै जान्छ र फलतः भाषा सिक्दछ । त्रुटिले भाषा सिकाइको प्रकृति तथा प्रवृत्तिलाई संकेत गरेको हुन्छ । अतः भाषाका शिक्षकहरूलाई शिक्षार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको प्रकृति थाहा भएमा उनीहरूलाई कुन कुरा सिक्न सजिलो हुँदो रहेछ र कुन कुरा सिक्न गाह्रो हुँदो रहेछ त्यसको जानकारी प्राप्त गर्न मद्दत मिल्छ । यसबाट शिक्षकलाई कुन कुरामा विशेष ध्यान दिनुपर्ने हो वा भाषासिकाइका कठिनाई क्षेत्र कुन कुन हुन् र तिनको निराकरणका लागि के कस्ता तरिका तथा शिक्षण सामाग्रीको आवश्यकता पर्ने हो आदि कुरामा समेत सुझ प्राप्त हुन सक्छ । यसरी शिक्षार्थीहरूको त्रुटिहरूको अध्ययनले उनीहरूको सिकाइ प्रक्रिया तथा प्रवृत्तिको जानकारीका साथै शिक्षक स्वयंका लागि पनि पृष्ठपोषणको समेत काम गर्ने कुरा उल्लेखनीय छ । (अधिकारी, २०५६: १२८)

समस्या नै आविष्कारको जननी हो भने भैं त्रुटि हुनु भाषासिकाइको सङ्केतक हो । कुनै पनि कार्यमा एकै चोटि सफलता पाउन गाह्रो हुन्छ । धेरै गल्तीहरूको सामना पछि मात्र सफलता प्राप्त गर्न सकिन्छ । भाषा सिकाइ पनि यस्तै कुरा हो । जुन व्यक्तिले भाषालाई स्वभाविक वातावरणमा सिकेको हुन्छ त्यसले गल्ती गरेरै सिक्किरहेको हुन्छ ।

जुनसुकै अवस्थामा पनि त्रुटिविहीन भाषासिक्न सकिँदैन । यस अर्थमा त्रुटिलाई सफलताको द्योतक एवं सिकाइ प्रगतिको सिँढी पनि भनिन्छ ।

मानिस एक सामाजिक प्राणी हो जसलाई आफ्ना मनका भावनाहरू सम्प्रेषण गर्न भाषाको आवश्यकता पर्दछ । त्यसैले भाषालाई विनिमयको साधन भनेर भनिन्छ । बालक जस्तो घरपरिवारमा जन्मन्छ, त्यही भाषा नै सिक्दछ, वा जान्दछ, भने त्यो नै पहिलो (मातृ) भाषा र पछि आर्जन गरेको भाषाको प्रयोगमा उत्तिकै मात्रामा त्रुटि हुने गर्दछ, यो एउटा स्वभाविक प्रक्रिया हो । त्रुटि विश्लेषणका लागि त्रुटि अपरिहार्य ठानिन्छ । त्यसैले त्रुटिलाई विद्यार्थीको कमजोरी नठानी सिकाइ प्रक्रियाको संकेतको रूपमा लिइन्छ । त्रुटिपरक दृष्टिले प्रत्येक भाषाका सिकाइ प्रक्रियाको अध्ययन गर्ने हुनाले एकातिर यसबाट सम्बन्धित भाषाका शिक्षार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको ज्ञान हुन्छ भनेर अर्कोतिर भाषाको सिकाइ क्रम तथा प्रवृत्तिको समेत जानकारी प्राप्त हुने हुनाले यसको अध्ययनको महत्त्व प्रायोगिकका साथै सैद्धान्तिक दृष्टिले पनि बढ्दै गएको छ । (अधिकारी २०५६: १२९)

हाम्रो देश बहुजातीय र बहुभाषिक राष्ट्र हो । यस कारण यहाँका विभिन्न जातिले आ-आफ्नो संस्कृति र परम्परा बहन गर्दै आफ्नो वाणी बोकेको हुन्छ । सम्पर्कका साथै अन्य भाषिक समुदायसँग निकटता बढाउनको लागि जो सुकैले पनि भाषा सिक्नु अपरिहार्य छ । भाषाका दुई माध्यम छन् कथ्य र लेख्य । कथ्य भाषा बोलचालको सहज भाषा हो जुन अनौपचारिक हुन्छ । कथ्य भाषामा शुद्ध र प्रस्ट भन्दा बुझ्न र बुझाउन बढी चेष्टा दिइएको हुन्छ । कथ्य भाषामा के कस्ता त्रुटिहरू भए भन्ने कुरा निक्यौल गर्न सकिँदैन । लेख्य भाषा कथ्यभाषाको विकसित रूप हो र यो औपचारिक हुन्छ । लेख्य भाषाको प्रयोगमा मात्र भाषिक प्रयोगमा के कस्ता त्रुटिहरू छन् भनेर केलाउन सकिन्छ । लेख्यको मूल आधार नै प्रयोगपक्ष हो ।

बालक जन्मनासाथ भाषामा पोख्त हुँदैन । ऊ जस्तो भाषाको घरपरिवारमा जन्मन्छ, त्यही भाषा नै सिक्दछ वा जान्दछ । त्यो नै उसको मातृभाषा हो । सबै मातृभाषाहरू सबै परिस्थितिमा मान्य नहुने भएकाले नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाका रूपमा कैयन नेपालीले सिक्दै आइरहेका छन् । नेपालको संस्कृति, सामाजिक मूल्य, मान्यता, सार्वभौमिकता आदिको समन्वित रूप नेपाली भाषा नै भएकोले पनि राष्ट्र भाषाको अध्ययन अध्यापनमा विशेष प्राथमिकता, प्रभावकारिता हुनुपर्ने आवश्यकता निर्विवाद रहेको छ । नेपाली भाषा राष्ट्र भाषा

मात्र नभई मातृभाषा, सम्पर्क भाषा संस्कृति संरक्षणको भाषा र विदेशी भाषाको रूपमा समेत प्रयोग गर्न थालिएकोले यसको व्यापकतालाई ध्यानमा राख्दै विभिन्न तहका जनशक्तिलाई राष्ट्रभाषामा सक्षम र दक्ष बनाउनु आजको अनिवार्य आवश्यकता हो जसबाट देशमा विभिन्न किसिमका विकासका योजना वा लक्षहरूमा व्यापक जनसहभागिता जुट्न गई विकास सुगम बन्न सक्छ ।

जातीय विविधता भएको हाम्रो देशमा भाषिक विविधता भएको समाज पाउनु अस्वभाविक होइन । सामाजिक सम्पर्कका लागि विचार आदन प्रदानका लागि, व्यवसायिक कार्य आदिका लागि भाषाको जरूरत पर्दछ । तर घर, छरछिमेक, समुदायको वातावरणले भाषामा प्रत्यक्ष प्रभाव पार्ने भएकोले भाषा सिकाइमा विभिन्न प्रकृतिका त्रुटिहरू देखिन्छन् । पहिलो भाषाको तुलनामा दोस्रो भाषामा बढी त्रुटि भएको पाइन्छ यो स्वभाविक हो किनकि मातृभाषाको व्याधातले दोस्रो भाषा सिक्दा त्रुटि हुने गर्छ । नेपाली भाषा नै मातृभाषा भएकाहरूले पनि व्याकरणिक त्रुटिहरू गरेको पाइन्छ । त्यसैले यस्ता त्रुटिहरूको निराकरणका लागि वैज्ञानिक ढंगबाट विद्यालय तह वा उच्च शिक्षामा पनि नेपाली पठन पाठन गर्नुपर्ने आवश्यकता ठानिएको छ । समयको परिवर्तन संगसंगै राष्ट्रिय आवश्यकता आकाङ्क्षा र मान्यताहरूमा परिवर्तन आउने भएकोले त्यसै अनुसार विभिन्न समयमा पाठ्यक्रमलाई संशोधित गरी नयाँ पद्धति अनुरूप अध्ययन-अध्यापन गर्न थालिएको छ । नेपालको सन्दर्भलाई लिँदा प्राथमिक तहमा भाषाका चार पक्ष (भट्ट: २०४२ : ८) सुनाइ, बोलाइ, पढाइ, लेखाइको सीप हासिल गराउने उद्देश्य राखिएको पाइन्छ । यस्ता पक्षको विकासको लागि लेखाइ विश्लेषणबाट त्रुटिको पूर्ण ज्ञान लिन सकिन्छ । मा.वि. तहमा सामान्य भाषिक सीप विकासमा जोड दिएको छ भने उच्च तहमा विद्यार्थीहरूले भाषिक सफलता प्राप्त गर्नका लागि तल्लो तहदेखि नै गहन अध्ययनको आवश्यकता पर्दछ । भाषामा स्तरीयता कायम गर्नका लागि भाषा त्रुटिविहिन र शुद्ध हुनुपर्दछ । त्यसको लागि त्रुटि विश्लेषणको अध्ययन आवश्यक देखिन्छ ।

त्रुटि विश्लेषण भाषा शिक्षणका विविध-प्रस्तावित, निराकरणात्मक र संज्ञानात्मक पक्षहरूसँग निकट रहेको देखिन्छ । संज्ञानात्मक पद्धतिमा भाषालाई व्यवस्थाका रूपमा बुझ्न र सम्झन प्रोत्साहित गर्दछ । (अधिकारी २०४६:८८)

संरचनावादी भाषा विद्हरूले (लुम फिल्ड सपियर आदि) व्यतिरेकी विश्लेषणका पद्धतिलाई अगाडि बढाए जुन पद्धति शिक्षक केन्द्रित थियो भने त्रुटि विश्लेषण शिक्षार्थी केन्द्रित रहेका छ। व्यतिरेकीमा श्रोत र लक्ष भाषाको दक्षता आवश्यक हुन्छ जुन शिक्षकमा पहिला हुन जरूरी हुन्छ। संरचनावादी त्रुटिलाई विद्यार्थीको कमजोरी ठाने तर भाषाविज्ञानको वर्तमान खोजले त्रुटि हुनुलाई स्वाभाविक प्रक्रियाका रूपमा स्वीकार्दछ। त्रुटि बिना दोस्रो भाषा वा मातृभाषा कुनै पनि सिक्न सकिँदैन। त्यसैले भनिएको हो कि त्रुटि सिकाइ प्रक्रियाको प्रकृति तथा प्रवृत्ति हो र त्रुटि सफलताको सिंढी वा द्योतक हो। त्यसैले त्रुटिलाई विभिन्न दृष्टिकोणले केलाउने काम गरिएको छ।

२.२ त्रुटिविश्लेषणका उद्देश्यहरू

त्रुटिविश्लेषण भाषा सिकाइका क्रममा विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको वर्णन र वर्गीकरणसँग सम्बन्धित हुन्छ। साथै विद्यार्थीले गर्ने त्रुटिहरूको वर्गीकरण गर्नु र व्याख्या विश्लेषण गरी विद्यार्थीलाई सिकाइका क्रममा आइपर्ने समस्या समाधानका उपाय सुभाउनु त्रुटि विश्लेषणको प्रमुख उद्देश्य हुन्छ। यी उद्देश्यहरूलाई बुँदागत रूपमा यसरी औँल्याउन सकिन्छ :

१. कुनै पनि व्यक्तिले त्यो भाषा के-कति जानेको छ ? सो कुरा पत्ता लगाउनु,
२. मानिसले लक्ष्य भाषा कसरी सिक्दछ ? सो कुरा पत्ता लगाउनु,
३. भाषा सिकाइका क्रममा व्यक्तिलाई के कस्ता समस्या आइपर्दछन् ? सो कुरा पत्ता लगाउनु,
४. आइपरेका समस्याहरूको निराकरणका लागि के कस्ता उपायहरू तथा प्रक्रियाहरूको अवलम्बन गर्न सकिन्छ, सो कुरा पत्ता लगाउनु आदि।

२.३ त्रुटिका स्रोत र कारक तत्त्वहरू

कतिपय स्थितिमा पहिलो र दोस्रो भाषा सिकाइ समान जस्तो मानिए तापनि विभिन्न प्रभावकहरूले गर्दा यी दुईमा भिन्नता आउनु स्वाभाविक छ। फेरी सिकाइ प्रक्रिया मूलतः उस्तै मानिए पनि सिकिने भाषा र सिक्सिकिएको भाषाका संरचनात्मक तथा अन्य विशेषतागत विभिन्नताले कठिनाइको मात्रा फरकफरक हुन सक्छ। वस्तुतः त्रुटिका स्रोत अनुभूत भाषा र लक्ष्यत भाषा दुवै हुन सक्दछन्।

- (क) **स्रोत भाषा:** भाषा सिकाइको क्रममा अनुभूत सिकारुले भाषाका विशेषताहरू दोस्रो भाषा वा लक्ष्यत भाषाका विशेषताहरूसँग सामान्यीकरण गर्न खोज्छ । समवर्गीय भाषाको सिकाइमा र भिन्नवर्गीय भाषाको सिकाइमा सरलता र जटिलताको मात्रा फरक हुन सक्छ । त्यस्तै स्वयम् सिकारुको शारीरिक, मानसिक तथा बौद्धिक स्तरले पनि भाषाको सिकाइमा प्रभावक तत्त्वको काम गर्छ ।
- (ख) **लक्ष्य भाषा:** लक्ष्य भाषा भनेको विद्यार्थीले सिक्न चाहेको भाषा हो । सिकारुले पहिले सिकिसकेको वा मातृभाषा यदि लक्ष्यभाषा वा सिक्न चाहेको भाषाभन्दा भिन्न छ भने उसलाई सो भाषा सिक्न कठिनाइ उत्पन्न हुन्छ । त्यसैले लक्ष्य भाषालाई पनि त्रुटिकै कारक तत्त्वका रूपमा लिइन्छ ।
- (ग) **भाषिक वातावरण:** भाषा सिकाइका क्रममा सिकारुले प्राप्त गरेको भाषिक वातावरणलाई पनि त्रुटिको प्रभावक तत्त्वका रूपमा लिन सकिन्छ । पहिलो भाषाको सिकाइमा सिकारुले स्वतन्त्र, अनियन्त्रित र अनौपचारिक वातावरण पाउँछ भने दोस्रो भाषा सिकाइमा सिकारुले निश्चित र नियन्त्रित वातावरण मात्र पाएको हुन्छ । त्यसैले भाषिक वातावरण वा सिकारुले प्राप्त गरेको वातावरण पनि भाषा सिकाइमा त्रुटिको कारकतत्त्व मानिन्छ ।
- (घ) **कठिनाइ तथा जटिलता :** भाषा सिक्ने क्रममा भाषाका विभिन्न सीप तथा पक्षहरू पनि सिक्नुपर्दछ । भाषाका सामान्य पक्ष सिक्नुपर्दा कम त्रुटि र जटिल पक्ष सिक्नुपर्दा बढी त्रुटि हुन जान्छ ।
- (ङ) **सिकारुको उमेर :** प्रौढले भन्दा किशोरले दोस्रो भाषा छिटो सिक्न सक्छ । यसर्थ उमेरले पनि दोस्रो भाषा सिकाइमा प्रभाव पार्ने हुनाले त्यसलाई पनि त्रुटिको कारकतत्त्व मानिन्छ ।

२.४ त्रुटिको प्रकृति तथा वर्गीकरण

त्रुटिलाई विभिन्न दृष्टिकोणले विभाजन गर्ने प्रचलन रहेको पाइन्छ यसो गर्नुको तात्पर्य कुनै पनि विद्यार्थीले एकै किसिमको त्रुटि गर्दै र उनीहरूले गर्ने त्रुटिका प्रकृति र प्रवृत्तिहरू फरक फरक हुने गर्दछन् । त्रुटिको वर्गीकरणबारे एस.पिट्. कर्डरले 'इन्ट्रोड्युसिड

अप्लाइड लिङ्ग्विस्टिक्स' भन्ने पुस्तकमा गरेको (तीन किसिमको) विभाजनलाई उपेक्षाकृत रूपमा सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण मानिन्छ र उनको वर्गीकरण निम्न प्रकारका रहेका छन् : (क) अव्यवस्थित त्रुटि, (ख) व्यवस्थित त्रुटि, (ग) उत्तर व्यवस्थित त्रुटि ।

(क) अव्यवस्थित त्रुटि

कुनै पनि विद्यार्थीले दोस्रो भाषाशिक्षणका क्रममा दोस्रो भाषा सिक्दा यस्तो त्रुटि गर्दछन् जसलाई प्रारम्भिक त्रुटि पनि भनिन्छ । यसप्रकारको त्रुटिमा विद्यार्थीले कुन किसिमको त्रुटि गर्दछन् भन्ने अनुमान गर्न कठिन हुन्छ । यस्तो त्रुटि अव्यवस्थित प्रकृतिको हुन्छ ।

(ख) व्यवस्थित त्रुटि

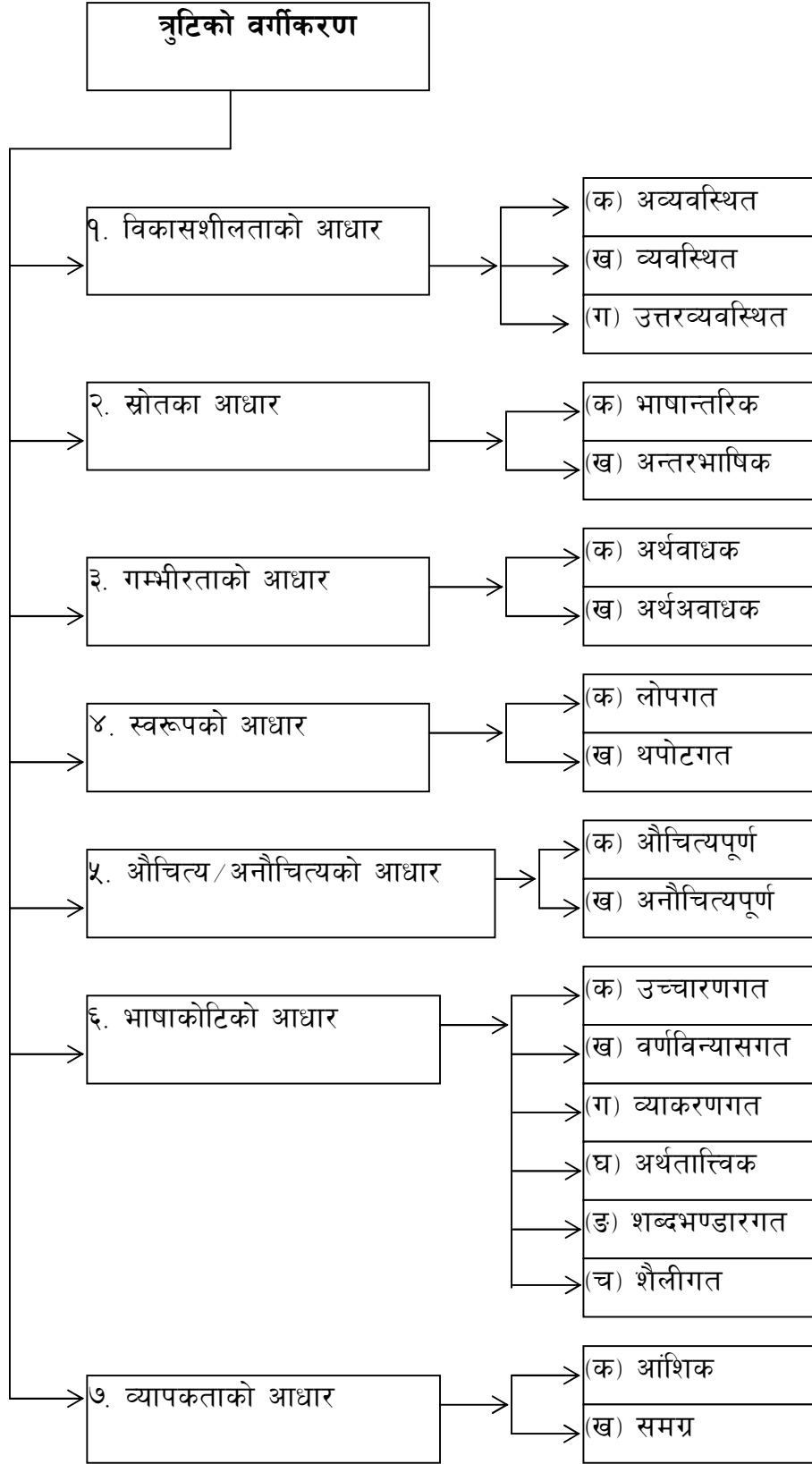
विद्यार्थीहरूले भाषा सिक्ने क्रममा एउटा विद्यार्थीले मात्र नभई त्यस समूहका अन्य विद्यार्थीहरूले पनि समान रूपमा गर्ने उही प्रकृतिको त्रुटिलाई व्यवस्थित त्रुटि भनिन्छ । विद्यार्थीले भाषिक प्रयोगमा सचेतता राख्दाराख्दै पनि यसप्रकारको त्रुटि हुन जान्छ । यस किसिमको त्रुटिले भाषा शिक्षणका क्रममा महत्त्वपूर्ण स्थान राख्दछ ।

(ग) उत्तरव्यवस्थित त्रुटि

विद्यार्थीहरूले गर्ने असावधानीगत त्रुटिलाई उत्तरव्यवस्थित त्रुटि भनिन्छ । यसप्रकारको त्रुटि भाषिक प्रयोगको रङ्काइ वा चिप्लाइबाट हुने गर्दछ । जानीजानीकन विद्यार्थीले कुनै न कुनै त्रुटि गर्दछन् तर विद्यार्थी सावधान रहेमा यसप्रकारको त्रुटि हुने सम्भावना कम रहन्छ ।

त्रुटिको वर्गीकरणलाई तालिकामा यसरी देखाउन सकिन्छ :

तालिका नं. १ : त्रुटिको वर्गीकरण

२.४.१. विकासशीलताको आधार

विकासशीलताको आधारमा त्रुटिहरूलाई निम्नानुसार विभाजन गर्न सकिन्छ ।

- (क) **अव्यवस्थित त्रुटि** : यसप्रकारको त्रुटिलाई प्रारम्भिक त्रुटि पनि भनिन्छ । यसप्रकारको त्रुटिमा एउटै विद्यार्थीले विभिन्न प्रकारका त्रुटिहरू गर्दछ । एउटा विद्यार्थीले एकपटक एकप्रकारको त्रुटि गर्दछ भने अर्कोपल्ट अर्को प्रकारको त्रुटि गर्दछ । यसप्रकारको त्रुटिले भाषाको नियमभङ्गसँग सम्बन्ध राख्दछ । त्रुटिको प्रकृति गतिशील हुने भएकाले यसप्रकारको त्रुटिलाई अनियमित त्रुटि पनि भनिन्छ ।
- (ख) **व्यवस्थित त्रुटि** : भाषाप्रयोगमा सचेत हुँदाहुँदै पनि सिकारुले सुधार नसकेको त्रुटिलाई व्यवस्थित त्रुटि भनिन्छ । यसप्रकारको त्रुटिले सिकारुको स्रोतभाषा र लक्ष्यभाषाबीचको संक्रमणकालमा रहेको अवस्थाको प्रतिनिधित्व गर्दछ । दोस्रो भाषाको गलत सामान्यीकरण भाषिक ज्ञानको अभाव आदिका कारण यसप्रकारको गल्ती वा त्रुटि हुन पुग्दछ । त्यसैले यसप्रकारको त्रुटि समूहपरक हुन्छ । जस्तै: नेपाली भाषाको हिज्जे लेखनमा देखापर्ने: “मूल्याकण, सञ्चै, भण्डै, माष्टर एण्ड, टिष्ट्रिव्यूटर्स जस्ता शब्दहरूको लेखनमा यस्तै त्रुटि देखिन्छ” (अधिकारी, २०६२: १४७) ।
- (ग) **उत्तरव्यवस्थित त्रुटि** : भाषा सिकने क्रममा नियम तथा सिद्धान्तको ज्ञान भएर पनि भाषिक प्रयोगकर्ताको असावधानीका कारण हुने त्रुटिहरूलाई यसअन्तर्गत राखिन्छ । त्यसैले यसलाई असावधानीगत त्रुटि पनि भनिन्छ । जस्तै: हामीले भात खाइयो ।

२.४.२. स्रोतको आधार

त्रुटिको स्रोत कुन हो त्यस आधारमा पनि त्रुटिलाई वर्गीकरण गर्न सकिन्छ । विद्यार्थीले भाषाको कुन स्रोतबाट त्यस्तो प्रकारको त्रुटि गर्दछ सोहीअनुसार यसलाई निम्न भागमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ :

- (क) **भाषान्तरिक त्रुटि** : विद्यार्थीले सिकिरहेको भाषाकै आन्तरिक व्यवस्थासँग सम्बन्धित त्रुटिलाई भाषान्तरिक त्रुटि हो । यस्तो त्रुटि लक्ष्य भाषाकै आन्तरिक व्यवस्थाको अति सामान्यीकरणबाट उत्पन्न भएको देखिन्छ (अधिकारी: २०६२: १४८) । जस्तै: ‘खायो’,

‘पढ्यो’ र ‘गन्यो’ शब्दमा खा, पढ् र गर धातु हुन् भनेर पढेको विद्यार्थीले ‘भयो’ र ‘गयो’ नै धातु ‘भ’ र ‘ग’ हुन् भन्नु यस प्रकारको त्रुटि गर्नु हो ।

(ख) **अन्तरभाषिक त्रुटि** : सिकारुले सिकिरहेको भाषाभन्दा अर्को (मातृभाषा वा स्रोत भाषा) भाषाको प्रभावले गर्ने त्रुटिलाई अन्तरभाषिक त्रुटि भनिन्छ । यस्तो त्रुटि दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिकने विद्यार्थीहरूले बढी गरेको पाइन्छ (अधिकारी; २०६२: १४८) । जस्तै: तपाईं त राम्रो मान्छे हो ।

२.४.३. भाषाकोटिको आधार

त्रुटिहरूलाई भाषाका कोटि वा तहका आधारमा पनि विभाजित गर्न सकिन्छ । यस्ता त्रुटिलाई उच्चारणगत, हिज्जेगत, व्याकरणगत, अर्थतात्विक एवम् शब्दभण्डारगत, शैलीगत जस्ता प्रकृतिहरूमा देखाउन सकिन्छ । यसरी त्रुटि भाषाको कुन कोटिको हो सो पहिचान गरी भाषा सिकाइका क्रममा हुने त्रुटिहरूको न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ ।

२.४.४. गम्भीरताको आधार

विचार विनिमयको सशक्त माध्यम भाषा हो । विचारको विनिमय गर्ने कार्यमा कुनै त्रुटिले बाधा पुऱ्याउँछन् भने कुनै त्रुटिले बाधा पुऱ्याउँदैनन् । सम्प्रेषणबाधक त्रुटि सबभन्दा गम्भीर हुन्छन् र सम्प्रेषणमा बाधा नगर्ने त्रुटि कम गम्भीर हुन्छन् । यस्ता त्रुटिलाई अर्थघातक र अर्थअघातकका रूपमा पनि हेर्न सकिन्छ ।

(क) **अर्थघातक त्रुटि** : यो यस्तो प्रकारको त्रुटि हो जसले अर्थको अनर्थ लगाइदिन्छ । त्यसैले यस्तो त्रुटिलाई गम्भीर प्रकृतिको मानिन्छ । जस्तै: दाजुभाइ र मामाघरको शब्दनिर्माण प्रक्रिया देखाउँदा दाजु + भाइ र मामा + घर हुन्छ भन्ने बुझेपछि पानीसानी र मरमसलाको शब्दनिर्माण प्रक्रिया देखाउँदा पानी + सानी र मर + मसला बनाउनु यस प्रकारको गल्ती हो ।

(ख) **अर्थअघातक त्रुटि** : जुन त्रुटि हुँदा अर्थमा कुनै बाधा आउँदैन तर लेखाइ परम्परा भङ्ग हुन जान्छ त्यस प्रकारको त्रुटिलाई अर्थअघातक त्रुटि भनिन्छ । त्यसैले यस्ता खालका त्रुटि गम्भीर प्रकृतिका हुँदैनन् । तर त्यस प्रकारका त्रुटिलाई प्रश्रय दिनु भाषाशिक्षणको लक्ष्य चाहिँ होइन । जस्तै: दिइएको (दिईएको) अघि (अघी) सहीद (सहिद) ।

२.४.५. व्यापकताको आधार

कतिपय त्रुटिहरू वाक्यको खास अंशसँग मात्र सम्बद्ध हुन्छन् भने कतिपय समग्र वाक्य वा एक भन्दा बढी वाक्यसँग सम्बद्ध हुन्छन् । अथवा पहिलो थरीका त्रुटि खास शब्द वा पदगत हुन सक्छन् र दोस्रो थरीका चाहिँ वाक्यका एकभन्दा बढी शब्द वा पदावलीसँग आपसमा सम्बद्ध रहने हुन्छन् । यस आधारमा पनि त्रुटिलाई निम्नानुसार देखाउन सकिन्छ :

(क) **आंशिक त्रुटि** : वाक्यको कुनै खास अंश वा शब्दमा मात्र त्रुटि हुन गएमा आंशिक त्रुटि हुन जान्छ । जस्तै: दाजु आयौ?

(ख) **समग्र त्रुटि** : कुनै पनि वाक्यको संरचनागत त्रुटि नभए पनि वाक्यमा धेरै ठाउँमा वा पक्षहरूमा त्रुटि हुन गएमा समग्र त्रुटि हुन जान्छ । जस्तै: आफ्नो साथीहरूसँग उनीहरू वनभोज गयो ।

२.४.६. स्वरूपको आधार

त्रुटिहरूलाई वाह्य रूपाकारका आधारमा पनि विभाजन गर्न सकिन्छ । यस आधारमा त्रुटिलाई दुई भागमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ :

(क) **लोपगत** : विद्यार्थीले कुनै भाषा बोल्दा वा लेख्दा कतिपय वर्णहरू, शब्दहरू आदि छुटाउने हुन्छन् त्यस प्रकारको त्रुटिलाई लोपगत त्रुटि भनिन्छ । जस्तै: मामन्त्री पाउछ ।

(ख) **थपोटगत त्रुटि** : कुनै त्रुटि हुँदा वास्तविक स्वरूपमा केही कुरा थपिएर आउँछ भने त्यस प्रकारको त्रुटिलाई थपोटगत त्रुटि भनिन्छ । यस्तो प्रकारको त्रुटिमा ध्वनि वर्ण शब्द आदिको अनावश्यक थपोट भई त्रुटि हुन्छ । जस्तै: इस्कूल, (स्कूल), परदान (प्रदान) आदि ।

२.४.७. औचित्य/अनौचित्यको आधार

व्याकरणात्मक दृष्टिले ठीक भए पनि सन्दर्भअनुरूप उपयुक्त नभएका प्रयोगलाई त्रुटि भन्न सकिन्छ (अधिकारी, २०६२: १४९) । यसप्रकारको त्रुटिलाई औचित्यपूर्ण त्रुटि मान्न सकिँदैन । तर व्याकरणात्मक दृष्टिले बेठिक भए पनि सन्दर्भअनुरूप प्रयोग छ भने त्यस्तालाई त्रुटि भनी व्याख्या गर्न नमिल्ने देखिन्छ । जस्तै: औचित्यपूर्ण : नेपाली भाषामा

‘सीता बजार गएकी छ’ भन्ने वाक्य व्याकरणात्मक दृष्टिले गलत भए पनि सन्दर्भ वा प्रयोगका दृष्टिले त्रुटि मान्ने परम्परा हट्दैछ । त्यसैले यसलाई औचित्यपूर्ण त्रुटि मान्न सकिन्छ । अनौचित्यपूर्ण : ‘मेरो मामा आयो’ भन्ने वाक्य व्याकरण र सन्दर्भ दुवै दृष्टिकोणले गलत छ, त्यसैले यस्ता त्रुटिलाई अनौचित्यपूर्ण मानिन्छ ।

२.५ त्रुटिविश्लेषण पद्धति

त्रुटिविश्लेषण एउटा प्रक्रिया हो । त्रुटिविश्लेषणमा सामान्यतः निम्नलिखित दुई किसिमको पद्धति अपनाउन सकिन्छ :

(क) **पूर्वनिर्धारित कोटिपद्धति:** पूर्वनिर्धारित कोटिपद्धति अनुरूप सर्वप्रथम विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरू के-कस्ता भाषा वा व्याकरणगत कोटिअन्तर्गत हुन सक्छन् तिनको प्रकृति र प्रकार पहिले नै अनुमान गरिन्छ । त्यसपछि विद्यार्थीले बोलेका वा लेखेका खास अभिव्यक्तिहरू सङ्कलन गरी तिनको अध्ययन गरेर प्राप्त भएका त्रुटिहरूलाई उक्त पूर्वनिश्चित कोटिगत स्तम्भहरूमा भरिन्छ । अनि त्रुटिहरू पत्ता लगाई वर्गीकरण, व्याख्या, विश्लेषण आदि गरिन्छ ।

(ख) **पश्चनिर्धारित कोटिपद्धति:** यस पद्धतिमा पूर्वनिर्धारित कोटिपद्धतिको विपरीत प्रक्रिया अपनाइन्छ । यसमा विद्यार्थीहरूले बोलेका वा लेखेका खास अभिव्यक्तिहरू सङ्कलन गरी तिनको अध्ययन गरेर मात्र त्रुटिहरूको प्रकृति पहिचान गर्ने तथा छानबिन गर्ने गरिन्छ अनि त्यसैको आधारमा त्रुटिहरूको वर्गीकरण तथा व्याख्या, विश्लेषण गरिन्छ ।

२.६. त्रुटिविश्लेषण प्रक्रिया

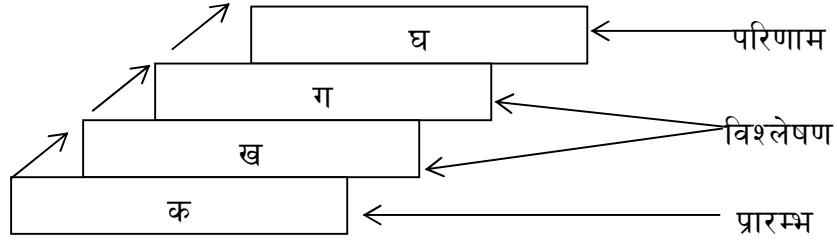
विद्यार्थीले भाषा सिकाइको क्रममा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण कसरी गर्ने सवाल नै त्रुटिविश्लेषण प्रक्रिया हो । कुनै पनि प्रक्रिया पूरा हुनका लागि विभिन्न क्रम तथा चरणहरू पार गर्नुपर्ने हुन्छ । त्रुटिहरूको अध्ययन विश्लेषणको समग्र प्रक्रियामा निम्नलिखित चरणहरू संलग्न हुन्छन् :

(क) त्रुटि सङ्कलन

(ख) त्रुटिको वर्गीकरण

(ग) त्रुटिको वर्णन तथा व्याख्या

(घ) त्रुटिको निराकरण

स्रोत: दुङ्गेल, दाहाल पृ. १९८ ।

(क) त्रुटिको सङ्कलन र पहिचान : सर्वप्रथम विद्यार्थीहरूले प्रयोग गरेका मौखिक तथा लिखित अभिव्यक्तिहरूको अध्ययन गरी तिनमा देखिएका के कस्ता प्रयोगहरू गल्ती हुन सक्छन्, तिनको टिपोट गर्नुपर्दछ । यसो गर्दा लक्ष्य भाषामा उक्त प्रयोगहरू के कति स्वीकार्य वा अस्वीकार्य छन् त्यसको पनि ख्याल गरिनुपर्छ । त्रुटि सङ्कलन गर्नु अघि त्रुटि हो वा होइन भनेर पहिचान गर्नुपर्छ । अतः त्रुटिको पहिचान गर्ने क्रममा सम्भाव्य गल्ती प्रयोगहरू असावधानीगत मात्र हुन् कि तिनमा के-कति नियमितता छ आदि विभिन्न कुरामा विचार पुऱ्याउनुपर्ने हुन्छ ।

(ख) त्रुटिको वर्गीकरण : त्रुटिहरूको पहिचान भएपछि वा त्रुटिको संकलन गरेपछि त्रुटिहरू के कस्ता प्रकृतिका छन् भनी विभिन्न आधारमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ । त्रुटिको वर्गीकरण गर्ने केही आधारहरूको चर्चा माथि ३.५. मा भएको छ । (हेर्नु ३.५)

(ग) वर्णन र व्याख्या: त्रुटि कुन प्रकृतिको हो ? त्रुटि हुनका कारण के-के हुन् ? आदि विविध विषयको वर्णन तथा विश्लेषण गर्ने काम यस चरणअन्तर्गत गरिन्छ । यस क्रममा कतिपय त्रुटि हुनाका कारणहरू (स्रोतभाषा, पाठ्यसामग्रीको अनुपयुक्तता, शिक्षण वा अभ्यासको कमी ...) को अनुमान पनि गर्न सकिन्छ (अधिकारी; २०६२: १५०) । यस चरणअन्तर्गत त्रुटि स्पष्ट छ वा अस्पष्ट छ; लक्ष्य भाषाको व्यवस्थासँग सम्बद्ध छ वा मातृभाषाको व्यवस्थासँग सम्बद्ध छ आदि कुराको छानबिन गर्ने कोसिस हुन्छ ।

(घ) निराकरण : त्रुटिहरू हटाउने उपाय नै त्रुटिको निराकरण हो । वस्तुतः निराकरण त्रुटि विश्लेषणको मुख्य अङ्ग होइन तर उक्त त्रुटिविश्लेषणको खास लक्ष्य चाहिँ विद्यार्थीहरूमा निहित त्रुटिहरूको निराकरण गर्नु हो । त्यसैले विश्लेषकले त्रुटिहरूको अध्ययन-विश्लेषणबाट प्राप्त तथ्यहरूका आधारमा तिनको निराकरण गर्ने उपाय अपनाउनु तथा त्यस्ता उपाय सुझाउनु पनि उपयुक्त हुन्छ (अधिकारी २०६२: १५१) ।

२.७. सारांश

विद्यार्थीहरूले भाषाको सिकाइका क्रममा गर्ने त्रुटिहरूको वर्णन विश्लेषणको क्रमलाई त्रुटिविश्लेषण भनिन्छ । त्रुटिविश्लेषण भाषा सिकने विद्यार्थीहरूले भाषा सिकाइका क्रममा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान, व्याख्या र विश्लेषणका लागि सहयोग गर्ने प्रायोगिक भाषाविज्ञानको एउटा महत्त्वपूर्ण शाखा हो । सिकारुले दोस्रो भाषा सिकाइका क्रममा के-कस्ता गल्तीहरू गर्दछ, दोस्रो भाषा कसरी सिक्छ, भाषा सिकाइका क्रममा के-कस्ता समस्याहरू उत्पन्न हुन्छन् र ती समस्याहरू समाधानका उपायहरू के-के हुन सक्छन् भनी पत्ता लगाउनु त्रुटिविश्लेषणको मुख्य ध्येय हो । साथै त्रुटिविश्लेषणबाट शिक्षकलाई आफ्नो शिक्षण प्रक्रियामा सुधार गर्न सहयोग गर्नुका साथै शैक्षणिक योजना तयार गर्न, सामग्री र अभ्यास निर्माण गर्न तथा आत्ममूल्याङ्कन गर्न समेत सहयोग गर्दछ । यसरी शिक्षकलाई स्तरीय भाषा सिकाउन मद्दत पुऱ्याउने हुँदा त्रुटिविश्लेषण प्रायोगिक भाषाविज्ञानको महत्त्वपूर्ण शाखाका रूपमा लिने गरिएको हो ।

अध्याय : तीन

वाक्यगठनसम्बन्धी त्रुटिहरूको विश्लेषण

३.१. परिचय

वाक्यमा प्रयुक्त शब्दहरूको सम्बन्ध स्पष्ट हुने गरी राख्नु नै वाक्य गठन हो । शुद्ध वाक्य निर्माणका लागि वाक्यमा रहेका पदहरू कर्ता, कर्म र क्रियाको सङ्गति हुनु नितान्त आवश्यक हुन्छ ।

वाक्य भित्रका पदहरूमा रहने सङ्गति अर्थात् मेल विभिन्न प्रकारका हुन्छन् । कक्षा १० मा अध्ययन गर्ने थारूभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने लिङ्ग, वचन, पुरुष, विशेष्य-विशेषण, आदर-अनादरसम्बन्धी त्रुटिको अध्ययन एवं विश्लेषण यस अध्यायमा गरिएको छ । ग्रामीण र सहरी क्षेत्रका संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थी मध्ये ४० जनासित परीक्षा लिई त्रुटि विश्लेषण गरिएको छ । प्रत्येक पक्षमा भएका त्रुटिहरूलाई छुट्टा-छुट्टै किसिमले अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ :-

३.२. पुरुषसम्बन्धी त्रुटि

पुरुषवाचक सर्वनाम निम्नानुसार तीन प्रकारका हुन्छन् :-

क) प्रथमपुरुषवाचक सर्वनाम

ख) द्वितीयपुरुषवाचक सर्वनाम

ग) तृतीयपुरुषवाचक सर्वनाम

शुद्ध वाक्य निर्माण गर्दा पुरुष अनुसार क्रियाको प्रयोग गर्नुपर्छ । यी दुवै (कर्ता र क्रिया) बीच मेल नभएको वाक्य अशुद्ध हुन्छ । पुरुषसम्बन्धी त्रुटि केलाउन ५ वटा सङ्गति नमिलेका प्रश्नहरू दिई त्रुटि विश्लेषण गरिएको छ । यसमा विद्यार्थीहरूले धेरै त्रुटिहरू गरेका छन् ।

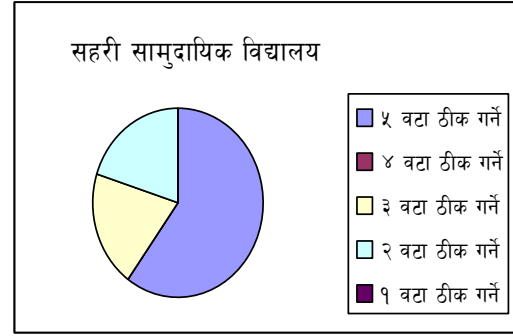
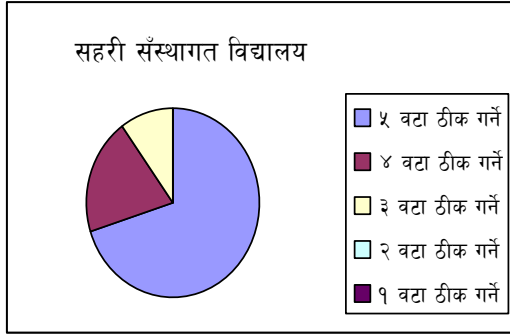
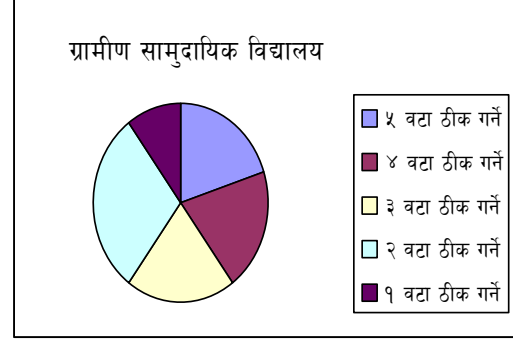
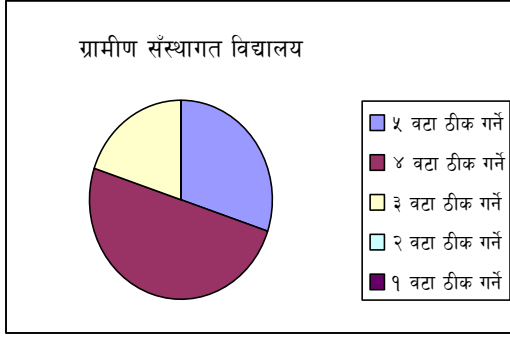
केही नमुनाहरू

- (क) म किताब पढ्छु ।
(ख) तिमी फुटबल खेल्छु ।
(ग) हामी सिनेमा हेर्छौं ।
(घ) उहाँले सुन्तला खाया ।

माथिमा नमुना प्रश्नहरूलाई हेर्दा कर्ता अनुसार क्रियापदको प्रयोग भएको पाइँदैन । प्रथम पुरुष एकवचन कर्ता भएको वाक्यमा तृतीय पुरुष एकवचन अनादर क्रिया प्रयोग भएको छ । केही प्रथम पुरुष बहुवचन कर्ता भएको वाक्यमा द्वितीय पुरुष सामान्य आदरार्थी क्रिया प्रयोग भएको छ । द्वितीय पुरुष एकवचन सामान्य आदरार्थी कर्ता भएको वाक्यको क्रिया तृतीय पुरुष एकवचन अनादरको प्रयोग गरिएको छ । यसै गरी तृतीय पुरुष एकवचन अति आदर कर्ता भएको वाक्यमा तृतीय पुरुषको अनादर क्रिया प्रयोग गरिएको छ । अनुस्वारलाई बेवास्ता गरिएको छ । यसरी कर्ता र क्रियाको सङ्गति नमिलेर धेरै वाक्यहरूमा त्रुटि भएको देखिन्छ ।

तालिका नं. २

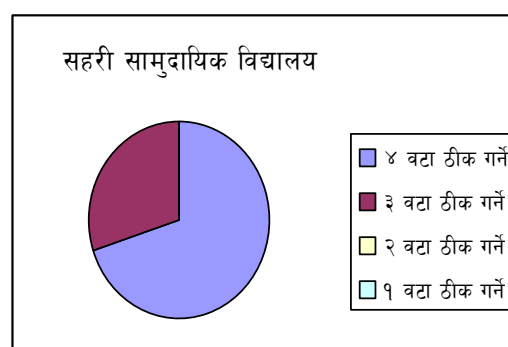
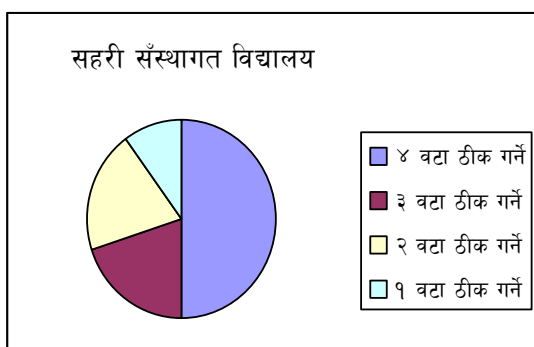
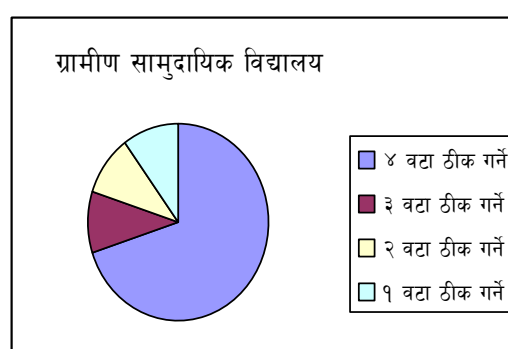
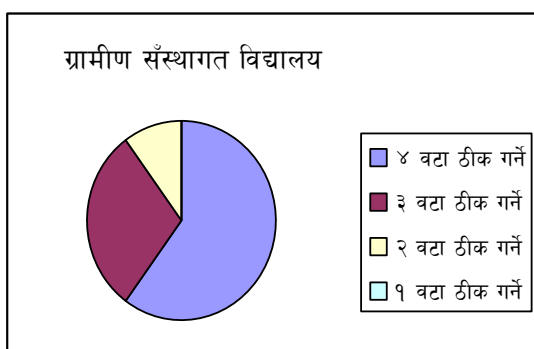
	ठीक गर्ने विद्यार्थीहरू					वेठिक गर्नेहरू	विद्यार्थी संख्या
	५	४	३	२	१		
विद्यालय	५	४	३	२	१	-	-
ग्रामीण क्षेत्र संस्थागत	३	५	२	०	०	-	१०
ग्रामीण क्षेत्र सामुदायिक	२	२	२	३	१	-	१०
सहरी क्षेत्र संस्थागत	७	२	१	-	-	-	१०
सहरी क्षेत्र सामुदायिक	६	०	२	२	-	-	१०

कक्षा १० मा पढ्ने थारूभाषी विद्यार्थीहरूले के कति त्रुटि गरे भन्ने कुरा तालिका नं १ र वृत्त चित्रबाट थाहा पाउन सकिन्छ । पुरुष अनुसार क्रियाको सङ्गति मिलाउँदा १० जना विद्यार्थीसँग ५ वटा प्रश्नहरू सोधी परीक्षा लिइएकोमा ग्रामीण क्षेत्रका संस्थागत विद्यालयका ३ जना विद्यार्थीहरूले सबै प्रश्न मिलाएका छन् भने यसै गरी ४ वटा प्रश्नहरू मिलाउँदा ५ जना र ३ वटा प्रश्न मिलाउने २ जना छन् । ग्रामीण क्षेत्रकै सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थी मध्ये ५ वटा प्रश्न मिलाउने २ जना, ४ वटा मिलाउने २ जना, ३ वटा मिलाउने २ जना, २ वटा मिलाउने ३ जना र एउटा मिलाउने १ जना रहेका छन् । सहरी क्षेत्रको संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थी मध्ये ७ जनाले सबै प्रश्न मिलाएका छन् भने ४ वटा मिलाउने २ जना र ३ वटा मिलाउने १ जना रहेका छन् । यसै गरी सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थी मध्ये ६ जनाले सबै ठीक बनाएका छन् भने ३ वटा र २ वटा प्रश्नहरू मिलाउँदा २-२ जना रहेका छन् । ग्रामीण क्षेत्रका तुलनामा सहरी क्षेत्रका विद्यार्थीहरूले धेरै मिलाएका छन् । ग्रामीण क्षेत्रका धेरै विद्यार्थीले त्रुटि गर्नुको कारण मातृभाषाको प्रयोगको प्रभाव, व्याकरणिक नियमको ख्याल नहुनु, नेपाली भाषामा बोल्दा नियमानुसार नबोल्नु आदि हुन सक्छन् ।

तालिका नं. ३

विद्यालय	ठीक गर्ने विद्यार्थीहरू				वेठिक गर्ने	विद्यार्थी संख्या
	४	३	२	१		
विद्यालय	४	३	२	१	-	-
ग्रामीण संस्थागत	६	३	१	०	-	१०
ग्रामीण सामुदायिक	७	१	१	१	-	१०
सहरी संस्थागत	५	२	२	१	-	१०
सहरी सामुदायिक	७	३	-	-	-	१०

तालिका नं १'ख' मा मिल्ने शब्द छानी खाली ठाँउ भर्ने ४ वटा प्रश्नहरू दिई परीक्षा लिइएकोमा ग्रामीण क्षेत्रको संस्थागत विद्यालयका १० जना थारूभाषी विद्यार्थी मध्ये ६ जनाले पूरै, ३ जनाले ३ वटा र १ जनाले २ वटा प्रश्नहरू मिलाएका छन् । यसै गरी त्यही क्षेत्रका सामुदायिक विद्यालयका त्यतिनै विद्यार्थी मध्ये ७ जनाले सबै, १ जनाले ३ वटा, १ जनाले २ वटा र १ जनाले १ वटा प्रश्न मिलाएका छन् । सहरी क्षेत्र तर्फ संस्थागत विद्यालयका ५ जनाले सबै २-२ जनाले ३ र २ अनि १ जनाले १ प्रश्न मिलाएका छन् । यसै

गरी सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थी मध्ये ७ जनाले सबै र ३ जनाले ३ वटा प्रश्न मिलाएका छन् । त्रुटि तर्फ नियाल्दा त्रुटिका कारण नियमतर्फ ध्यान नदिनु, जानेका नियम पनि ठीक ठाँउमा प्रयोग गर्न नसक्नु आदि हुनसक्छन् ।

३.३. लिङ्गसम्बन्धी त्रुटि

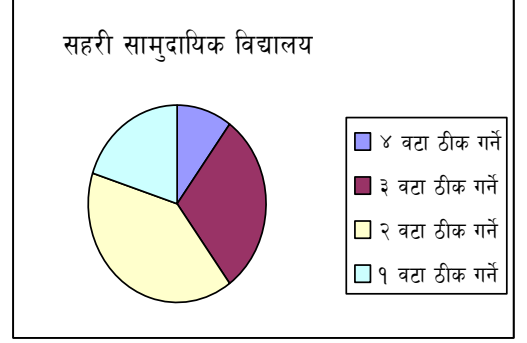
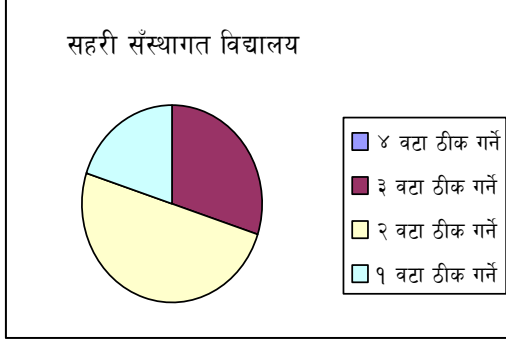
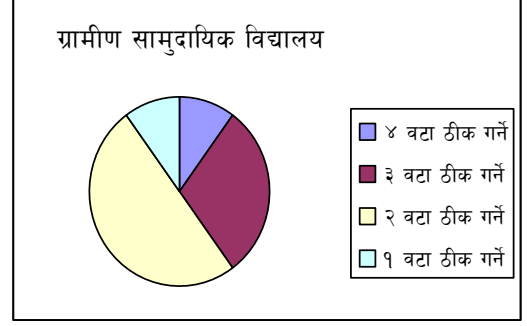
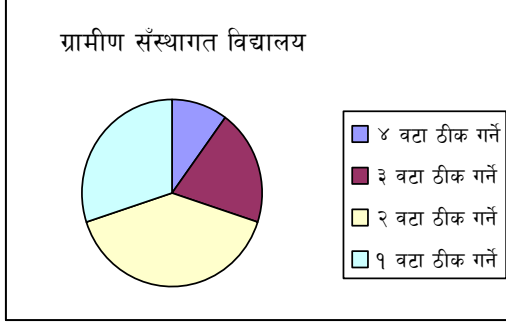
व्याकरणमा पुरुष र स्त्रीजाति छुट्याउने शब्द “लिङ्ग” हो । नेपाली व्याकरण अनुसार मानव जातिमा मात्र लिङ्गभेद हुन्छ । अमानवीय र निर्जीव वस्तुमा पुलिङ्गी क्रियाको प्रयोग गरी सङ्गति मिलाइन्छ । यस कारण नेपाली व्याकरण व्यवस्थामा पुलिङ्ग र स्त्रीलिङ्ग गरी दुई लिङ्ग रहेका छन् । लिङ्ग अनुसार क्रियाको प्रयोग भएका वाक्य मात्र शब्द हुन्छन् । थारूभाषी विद्यार्थीले गरेका लिङ्गसम्बन्धी त्रुटिहरू निम्न छन् :

- (क) तिम्रो दिदी कता गई ?
- (ख) तिम्रो बहिनी भाइलाई हेर्छ ।
- (ग) गाईले दुध दिन्छे ।
- (घ) मलाई छोरीले सहयोग गर्‍यो ।

लिङ्ग नामसङ्ग सम्बन्धित भए पनि विशेषण र विशेष्यका बीच वचन मिलाउनु पर्दछ ।

तालिका नं. ४

विद्यालय	ठीक गर्ने विद्यार्थीहरू				वेठक गर्नेहरू	विद्यार्थी संख्या
	४	३	२	१		
विद्यालय	४	३	२	१	-	-
ग्रामीण क्षेत्र संस्थागत	१	२	३	४	-	१०
ग्रामीण क्षेत्र सामुदायिक	१	३	५	१	-	१०
सहरी क्षेत्र संस्थागत	०	३	५	२	-	१०
सहरी क्षेत्र सामुदायिक	१	३	४	२	-	१०

स्त्रीलिङ्गी मानवीय कर्ता भएको वाक्यमा स्त्रीलिङ्गी क्रियापद प्रयोग गर्नु पर्नेमा पुलिङ्गी क्रिया प्रयोग गरिएको छ । मानवेतर स्त्रीलिङ्गी कर्ता भएको वाक्यमा पुलिङ्गी क्रियाको प्रयोग हुनुपर्नेमा स्त्रीलिङ्गी क्रिया प्रयोग गरिएको छ । “पद् लिङ्गम यद् वचनम् विशेषणस्य दादलिङ्गम् तद्वचनम् विशेष्यापि” लाई अङ्गालिएको छैन । यहाँ स्त्रीलिङ्गी विशेष्यका साथमा पुलिङ्गी विशेषण प्रयोग गरिएको छ । व्याकरणको नियमलाई अँगाल्न नसकेर विद्यार्थीले लिङ्गसम्बन्धी धेरै त्रुटि गरेका छन् ।

चारवटा प्रश्नहरू साधेर ग्रामीण र सहरी क्षेत्रका संस्थागत र सामुदायिक गरी जम्मा ४० जना विद्यार्थीसँग लिइएको परीक्षामा ग्रामीण क्षेत्रका संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका १-१ जनाले सबै प्रश्नहरू, क्रमश २ र ३ जनाले ३ वटा प्रश्नहरू, ४ र ५ जनाले २ वटा प्रश्नहरू एवं ३ र १ जनाले १ प्रश्न मात्र ठीक बनाउन सकेका छन् । यसै गरी शहरी क्षेत्रका संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थी मध्ये संस्थागत सबै मिलाउने कोही पनि भएनन् भने ३ वटा ठीक बनाउने ३ जना, २ वटा ठीक गर्ने ५ जना, १ प्रश्न ठीक बनाउने १ जना रहेका छन् । यसै गरी सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थी मध्ये ४, ३, २ र १ प्रश्न ठीक गर्नेहरू १, ३, ४ र २ रहेका छन् । यसबाट ग्रामीण र सहरी क्षेत्रका थारूभाषी विद्यार्थीले गर्ने त्रुटि सजिलै थाहा पाउन सकिन्छ । बढी त्रुटि गर्नुको कारण मातृ

भाषाको प्रभाव, बोलचालमा महिलाले पनि पुलिङ्गी क्रिया प्रयोग गर्न खोज्ने वानी, नेपाली भाषा प्रतिको उदासिनता र अङ्ग्रेजी भाषा प्रतिको भुकाव हुन सक्छ ।

३.४. वचनसम्बन्धी त्रुटि

एक वा अनेक छुट्याउने शब्दलाई नै वचन भनिन्छ । वचन निम्नानुसार दुई प्रकारका छन् :-

(क) एकवचन (एउटाको बोध गराउने)

(ख) बहुवचन (धेरैको बोध गराउने)

वाक्य शुद्धहुन कर्ताको वचन अनुसार क्रियाको प्रयोग गर्नु पर्दछ । थारूभाषी विद्यार्थीले विभिन्न प्रकृतिका वचनसम्बन्धी त्रुटिहरू गरेका छन् । कर्ता र क्रियाको सङ्गति मिलाउन नसकेर गरेका त्रुटिहरू यस प्रकारका छन् :-

(क) त्यहाँ राम्रा-राम्रा फूलहरू पाइन्छ ।

(ख) मेरो बहिनी गीत गाउँछन् ।

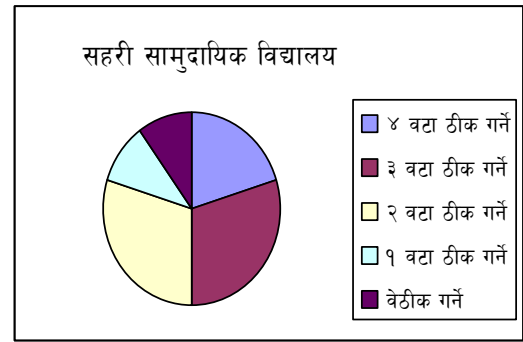
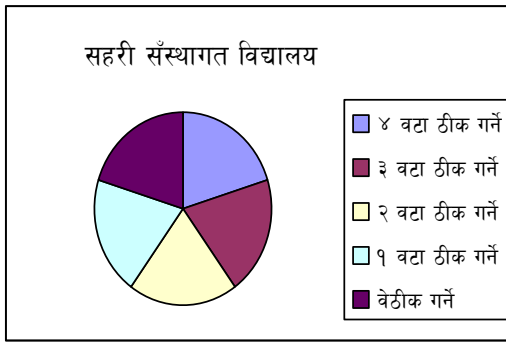
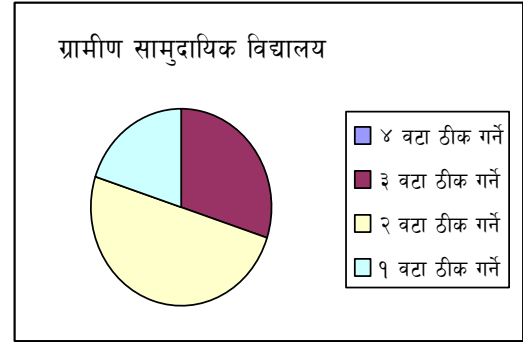
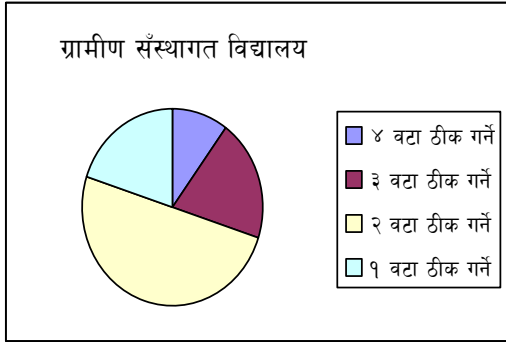
(ग) तिम्रा दिदीहरू कता गयो ?

(घ) गाईले दुध दिन्छन् ।

माथिका वाक्यहरूमा सङ्गति मिल्न सकेको छैन । राम्रा-राम्रा फूलहरू बहुवचन कर्ता भएको वाक्यमा एकवचन क्रियाको प्रयोग गरिएको छ । मेरी बहिनी एकवचन कर्ता भएको वाक्यमा बहुवचन (गाउँछन्) क्रिया प्रयोग गरिएको छ । त्यस्तै गरी (ग) नं.को वाक्यमा बहुवचन क्रिया प्रयोग गर्नु पर्नेमा एकवचन क्रिया लेखिएको छ र (घ) नं.मा एकवचन पुलिङ्गी क्रिया हुनु पर्नेमा स्त्री लिङ्गी एकवचन क्रिया प्रयोग गरिएको छ ।

तालिका नं. ५

विद्यालय	ठीक गर्ने विद्यार्थीहरू				वेठक गर्नेहरू	विद्यार्थी संख्या
	४	३	२	१		
ग्रामीण संस्थागत	१	२	५	२	-	१०
ग्रामीण सामुदायिक	०	३	५	२	-	१०
सहरी संस्थागत	२	२	२	२	२	१०
सहरी सामुदायिक	२	३	३	१	१	१०

माथिको तालिकाअनुसार ग्रामीण क्षेत्रका संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका थारूभाषी विद्यार्थीहरू मध्ये संस्थागत विद्यालयको १ जना विद्यार्थीले मात्र ४ वटै अर्थात् पुरै प्रश्न ठीक बनाएको छ र सहरी क्षेत्रमा संस्थागत र सार्वजनिक दुईवटै विद्यालयमा २-२ जनाले सबै ठीक बनाएका छन् । ३ वटा प्रश्नहरू मिलाउनेको संख्या ग्रामीण क्षेत्रमा क्रमशः २ र ३ रहेको छ भने सहरी क्षेत्रमा पनि २ र ३ नै छ । २ वटा प्रश्नहरू मिलाउनेहरू ग्रामीण क्षेत्रमा ५-५ र सहरी क्षेत्रमा २-३ जना रहेका छन् । यसै गरी १ वटा मात्र प्रश्न मिलाउनेहरू क्रमशः २-२ र २-१ रहेका छन् । सहरी क्षेत्रका संस्थागत विद्यालयका २ जनाले र सामुदायिक विद्यालयको १ जना छात्रले पुरै त्रुटि गरेका छन् । ठीक बनाउने संख्या अत्यन्त न्यून छ । त्रुटिहुनको मुख्य कारण व्याकरणिक नियमलाई ध्यान नदिनु हो ।

३.५. भेदकसम्बन्धी त्रुटि

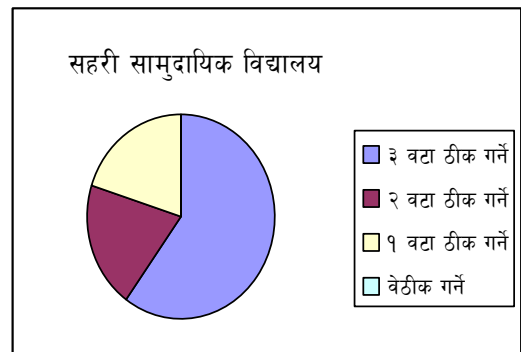
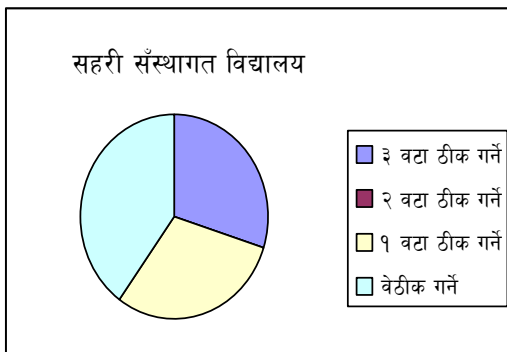
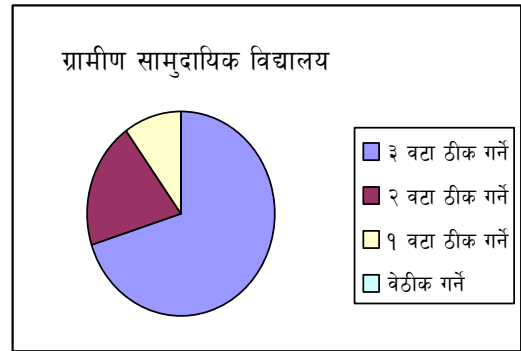
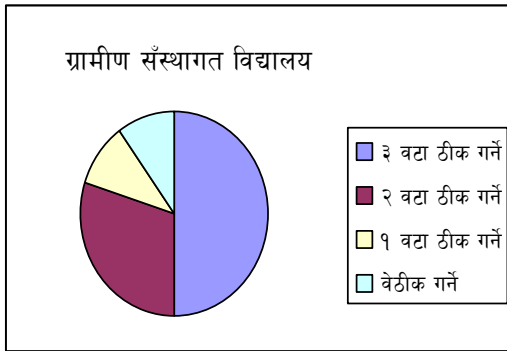
केहि नमुनाहरू

- (क) रामको बहिनीले मीठो गीत गाई ।
- (ख) तिम्रो साथीहरू कता गएका छन् ।
- (ग) मेरो आमाले मलाई माया गर्नुहुन्छ ।

पहिलो वाक्यमा भेद 'बहिनी' एकवचन र स्त्रीलिङ्गी शब्द भएको हुँनाले रामकी हुनुपर्ने र दोस्रो वाक्यमा भेद बहुवचन भएकोले 'तिम्रो' नभएर तिम्रा हुनुपर्ने त्यसै गरी तेस्रो वाक्यमा प्रयुक्त शब्द 'आमा' स्त्री लिङ्गी शब्दको साथमा आएको भेदक शब्दमा मेरो नभएर मेरी हुनुपर्ने हो । भेदकसम्बन्धी ज्ञानको अभाव र आधुनिक बन्न भाषालाई विगारेर बोल्ने गर्नाले यस्तो त्रुटि भएको हो भन्न सकिन्छ ।

तालिका नं. ६

विद्यालय	ठीक गर्ने विद्यार्थीहरू			वेठिक गर्नेहरू	विद्यार्थी संख्या
	३	२	१		
विद्यालय	३	२	१	-	-
ग्रामीण क्षेत्र संस्थागत	५	३	१	१	१०
ग्रामीण क्षेत्र सामुदायिक	७	२	१	-	१०
सहरी क्षेत्र संस्थागत	३	०	३	४	१०
सहरी क्षेत्र सामुदायिक	६	२	२	०	१०

उत्तर पुस्तिकाहरूलाई परीक्षण गरेर हेर्दा सहरी र ग्रामीण क्षेत्रका संस्थागत विद्यालयका अध्ययन गर्ने थारूभाषी विद्यार्थी भन्दा सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीमा त्रुटि कम पाइयो । संस्थागत विद्यालय (ग्रामीण क्षेत्र) का १० जना मध्ये ५ जनाले

सबै प्रश्नहरू मिलाएका छन् भने सामुदायिक तर्फ ७ जनाले ठीक उत्तर दिएका छन् । २ वटा प्रश्नहरू मिलाउँने क्रमश ३ र २ छ भने १ प्रश्न मिलाउँने १-१ र वेठीक गर्ने १ जना रहेका छन् । यसै गरी सहरी क्षेत्रका संस्थागत विद्यालयका १० विद्यार्थी मध्ये ३ जनाले सबै ठीक, ३ जनाले १ प्रश्न ठीक र ४ जनाले सबै वेठीक गरेका छन् । सामुदायिकमा भने सबै ठीक बनाउने ६ जना, २ वटा ठीक बनाउँने २ जना र १ वटा ठीक बनाउँने २ जना रहेका छन् । तथ्याङ्कलाई विश्लेषण गरेर हेर्दा संस्थागत विद्यालयको तुलनामा सामुदायिक विद्यालयको अवस्था अत्यन्त राम्रो छ । संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीले बढी त्रुटि गर्नुको कारण अङ्ग्रेजी भाषाको प्रभाव, नेपाली भाषा प्रति हेलचक्र्याई र व्याकरणका नियमको जानकारी नहुनु आदि हुन सक्छन् ।

३.६. विशेषण र विशेष्यसम्बन्धी त्रुटि

शुद्ध वाक्य गठनका लागि विशेषण र विशेष्य बीच मेल हुनु पर्दछ । विशेष्यको लिङ्ग र वचन अनुसार विशेषणको प्रयोग गर्नु पर्दछ । विशेषण र विशेष्यको सङ्गति मिलाउँन नसकेर धेरै विद्यार्थीले गलति गरेका छन् ।

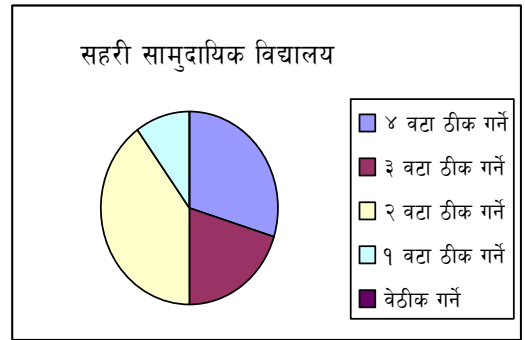
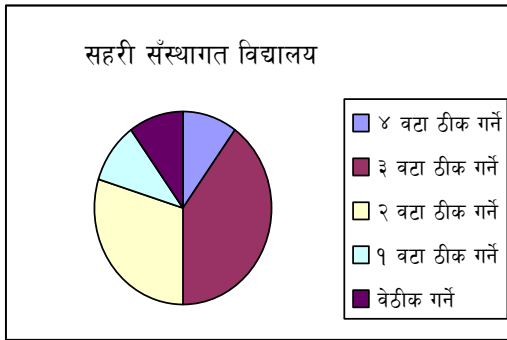
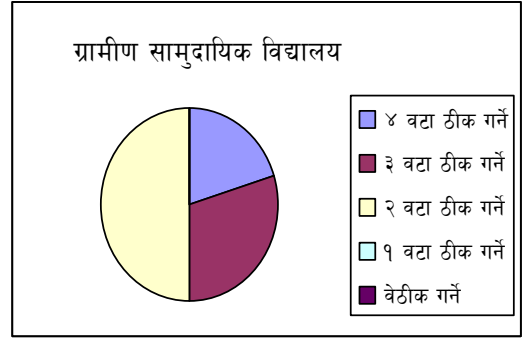
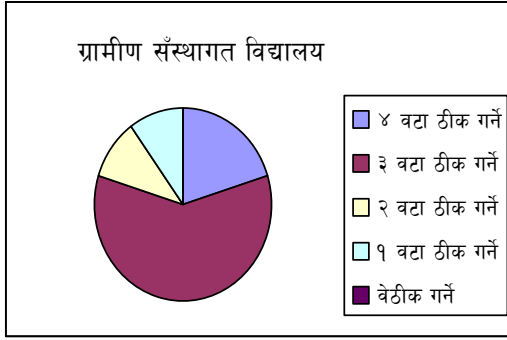
केही नमुना:-

- (क) तिम्रो छोराहरू बाठो छन ।
- (ख) मोटा भैसी धेरै दुध दिन्छ ।
- (ग) राती गाईले माले बाच्छी पाई ।

माथिका वाक्यहरू विशेषण र विशेष्य मिलाउँन नसकेर त्रुटिपूर्ण विशेष्यको लिङ्ग र वचन अनुसार विशेषणको प्रयोग गर्न सकिएको छैन ।

तालिका नं. ७

विद्यालय	ठीक गर्ने विद्यार्थीहरू				वेठिक गर्नेहरू	विद्यार्थी संख्या
	४	३	२	१		
ग्रामीण क्षेत्र संस्थागत	२	६	१	१	-	१०
ग्रामीण क्षेत्र सामुदायिक	२	३	५	-	-	१०
सहरी क्षेत्र संस्थागत	१	४	३	१	१	१०
सहरी क्षेत्र सामुदायिक	३	२	४	१	-	१०

तालिका नं. ५ लाई मूल्याङ्कन गर्दा ग्रामीण र सहरी क्षेत्रका संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरू मध्ये धेरैले विशेषण र विशेष्यसम्बन्धी त्रुटि गरेको पाइयो । ग्रामीण क्षेत्रका संस्थागत विद्यालयका १० जना विद्यार्थी मध्ये २ जनाले मात्र सबै ठीक बनाएका छन् । ३ वटा प्रश्नहरू मिलाउँने ६ जना छन् भने २ र १ प्रश्न मिलाउँनेको संख्या १-१ मात्र छ । यसै गरी त्यही क्षेत्रकै सामुदायिक विद्यालयका १० विद्यार्थी मध्ये २, ३ र ५ जनाले क्रमशः ४, ३ र २ प्रश्नहरू मिलाएका छन् । सहरी क्षेत्र तर्फको अवस्था हेर्दा संस्थागत विद्यालयका १० विद्यार्थी मध्ये क्रमशः ४, ३, २ र १ प्रश्न मिलाउनेको संख्या १, ४, ३ र १ रहेको छ । १ जना विद्यार्थीले भने एउटा प्रश्न पनि मिलाउन सकेको छैन । सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थी मध्ये ३, २, ४ र १ जनाले क्रमशः ४, ३, २ र १ प्रश्नहरू मिलाएका छन् ।

३.७. आदरसम्बन्धी त्रुटि

आदरार्थी नाम र सर्वनामसँग आदरार्थी क्रिया र अनादरार्थी नाम र सर्वनामसँग अनादरार्थी क्रियाको सङ्गति मिलाए पछि मात्र वाक्य शब्द हुन्छन् तर थारू भाषी विद्यार्थीले उक्त कुरा मिलाउन नसकेर त्रुटि गरेका छन् ।

केही नमुनाहरू

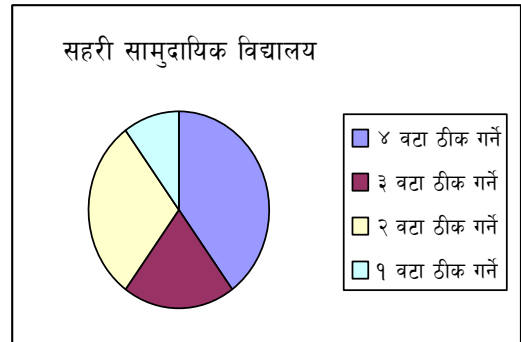
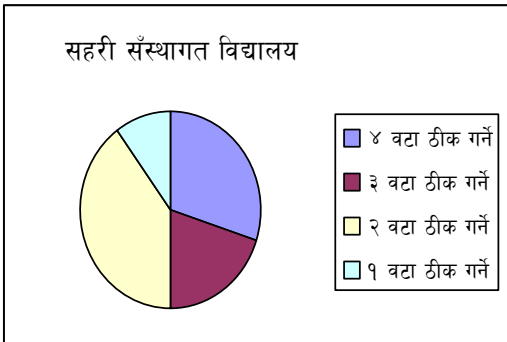
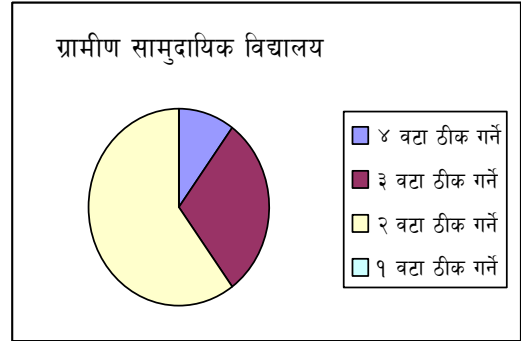
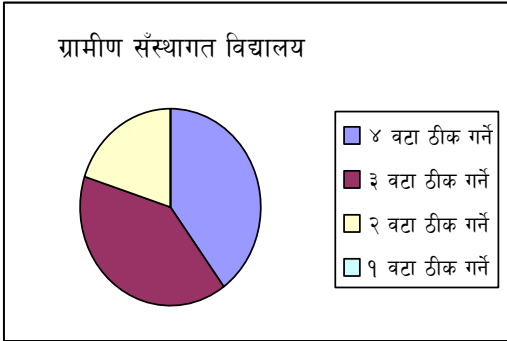
(क) तिम्रो बुवा कता गयो ?

(ख) तपाईंले कुन पत्रिका किन्यो ?

(ग) उसले गीत गाउँछन् ।

तालिका नं. ८

विद्यालय	ठीक गर्ने विद्यार्थीहरू				वेठक गर्नेहरू	विद्यार्थी संख्या
	४	३	२	१		
विद्यालय	४	३	२	१	-	-
ग्रामीण संस्थागत	४	४	२	-	-	१०
ग्रामीण सामुदायिक	१	३	६	-	-	१०
सहरी संस्थागत	३	२	४	१	-	१०
सहरी सामुदायिक	४	२	३	१	-	१०

माथिको तालिका र वृत्तचित्रलाई नियाल्दा आदरसम्बन्धी त्रुटि सच्चाएर लेख्न ग्रामीण र सहरी क्षेत्रका ४० जना थारूभाषी विद्यार्थीबाट लिइएको परीक्षामा ग्रामीण क्षेत्रका संस्थागत विद्यालयका ४ जनाले सबै, ४ जनाले ३ वटा र २ जनाले २ वटा प्रश्न ठीक बनाएका छन् भने सामुदायिक विद्यालयका १० जना मध्ये १, ३ र ६ जनाले क्रमशः ४, ३, र २ प्रश्नहरू मिलाएका छन् । सहरी क्षेत्रका संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थी मध्ये तालिकामा देखाए अनुसार ४, ३, २ र १ प्रश्न मिलाउनुको संख्या क्रमशः ३, २, ४ र १ छ भने सामुदायिक विद्यालय तर्फ ४, ३, २, र १ प्रश्न मिलाउनेहरू ४, २, ३ र १ रहेका छन् । ग्रामीण र सहरी क्षेत्रको सामुदायिक विद्यालयको तुलनामा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीले कम त्रुटि गरेका छन् । सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीले बढी त्रुटि गर्नुको कारण नियमलाई पछ्याएर शब्द बोल्ने र लेख्ने अभ्यास नगर्नु र आदरसम्बन्धी त्रुटिलाई त्रुटि नमान्नु नै हो भन्न सकिन्छ ।

३.८. सारांश

वाक्य गठनसम्बन्धी त्रुटि विश्लेषण गर्न ग्रामीण र सहरी क्षेत्रका कक्षा १० मा ४० जना थारूभाषी विद्यार्थीहरूलाई सम्मिलित गराई परीक्षा लिइएकोमा कर्ता र क्रियाको संगति मिलाउन नसकेर धेरै विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइयो । परीक्षाका लागि पुरूष, लिङ्ग, वचन, भेदक, विशेष्य र विशेषण एवं आदरसम्बन्धी सङ्गति नमिलेका अशुद्ध वाक्यहरू दिई शुद्ध गर्न लगाइएको थियो । प्रथम पुरूष कर्ता भएको वाक्यमा तृतीय पुरूषको क्रिया प्रयोग गर्ने, बहुवचन क्रिया हुन पर्नेमा एकवचन क्रिया प्रयोग गर्ने, स्त्री लिङ्गी क्रियापद प्रयोग हुनु पर्नेमा पुलिङ्गी क्रियाको प्रयोग गर्ने, स्त्री लिङ्गी विशेष्य प्रयोग भएको वाक्यमा पुलिङ्गी विशेषणको प्रयोग गर्ने जस्ता कार्यहरू गरेर त्रुटि गरेको पाइयो ।

यसरी त्रुटि देखिनुको कारण शिक्षकले विद्यार्थीहरूको मनोभावना बुझी शिक्षण नगर्नु, विद्यार्थीले पढाइ प्रति रुचि नदेखाउनु, आफूले नजानेका कुराहरू शिक्षकसँग सोध्न हिचकिचाउनु, नेपाली भाषा बोल्दा नियमानुसार नबोल्नु, व्याकरणिक नियमको जानकारी नहुनु, मातृभाषाको प्रभाव पर्नु, नेपाली भाषा शुद्ध बोल्ने र लेख्ने अभ्यास नगर्नु आदि कारणहरू हुन सक्छन् ।

अध्याय - चार

वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको विश्लेषण

४.१. परिचय

शब्दमा रहने अक्षरको व्यवस्थित रखाइलाई वर्णविन्यास भनिन्छ । वर्णहरूलाई नेपालीमा हिज्जे, वर्तनी पनि भन्ने गरिन्छ । वर्णविन्यासमा वर्णहरूको उचित रखाइसम्बन्धी चर्चा गरिन्छ । वर्णहरूलाई मिलाएर राख्न नसकिएका शब्दहरू अशुद्ध हुन्छन् । लेखाइ राम्रो र विचार सुन्दर भए पनि शब्द शुद्ध छैनन् भने रचना अपूर्ण नै ठहरिन्छ । शब्दहरूको शुद्ध लेखाइका लागि चलि आएका नियम नै वर्णविन्यासका नियम हुन् । नेपाली व्याकरणमा ह्रस्व-दीर्घ, य-ए, व-व, श-ष-स, क्ष-छे, ऋ-रि, व-ओ, ड-ञ-ण-न-म, चन्द्रविन्दु-शिरविन्दु, हलन्त-अजन्त, पदयोग-पदवियोग तथा विभिन्न लेख्य चिन्हको प्रयोगसँग सम्बन्धित नियमलाई वर्णविन्यासका नियमभित्र राखिएको छ ।

यस अध्यायमा कक्षा १० मा पढ्ने थारूभाषी विद्यार्थीहरूले वर्णविन्यासमा गर्ने त्रुटिहरू हेर्ने प्रयत्न गरिएको छ । ग्रामीण र सहरी क्षेत्रमा सञ्चालित संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीको परीक्षा लिई उक्त त्रुटि केलाइएको हो । यसमा वर्णविन्याससम्बन्धी सम्पूर्ण त्रुटिहरूलाई नहेरी चन्द्रविन्दु र शिरविन्दु, हलन्त र अजन्त, य र ए, व र व, क्ष र छे, श-ष र स, ट र त, एवं ड र दसम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ । अध्ययन विश्लेषणका लागि स्वतन्त्र रचना (संवाद) र श्रुति लेखन गराइएको छ । स्वतन्त्र रचनालाई सामाग्रीको रूपमा प्रयोग गरिएको छ र श्रुति लेखनलाई मूल आधार बनाइएको छ ।

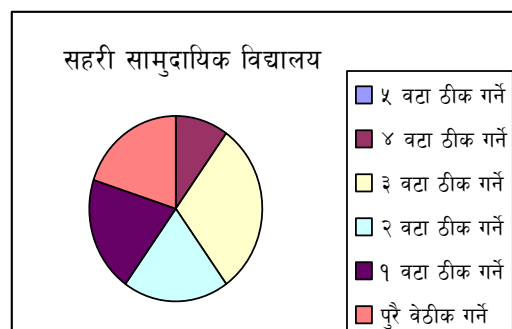
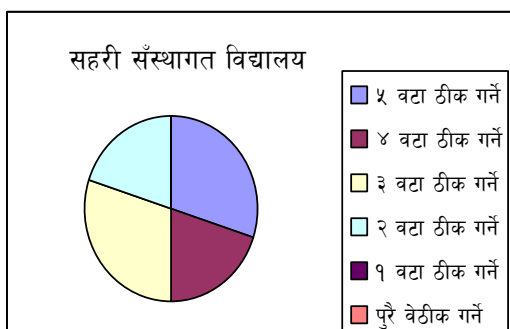
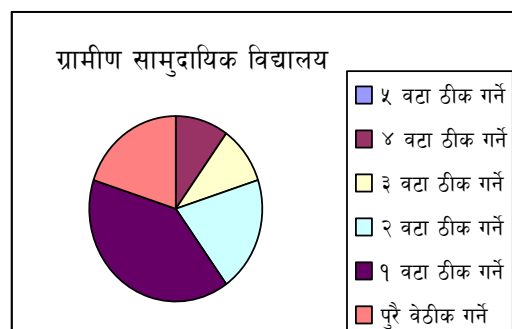
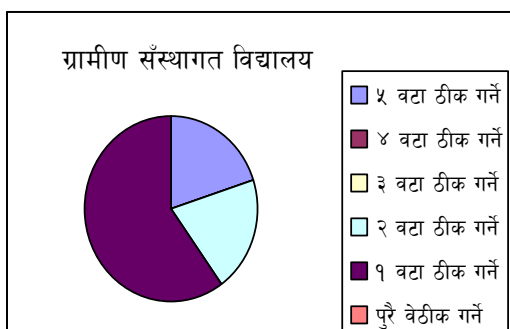
४.२. चन्द्रविन्दु (अनुनासिक) सँग सम्बन्धित त्रुटि

चन्द्रविन्दुलाई अनुनासिक पनि भनिन्छ । अर्द्ध चन्द्राकारमा विन्दु दिइने हुनाले यसलाई चन्द्रविन्दु भनिएको हो । यो चिन्ह नाके बोलीबाट उच्चारण हुने शब्दहरूमा लगाइन्छ । अ, आ, इ, उ स्वर वर्ण र ती वर्ण मिलेका व्यञ्जन वर्णको टाउकामा यो चिन्ह लाग्छ । साथै क्रियाको उत्तम पुरुषका रूपमा पनि चन्द्रविन्दुको प्रयोग हुन्छ । जस्तै :- अँजुली, आँखा, आँगन, नाउँ, रजाँ, बसाँ, जाँच, हाँस, लिएँ, आउँ, पढुँला, इत्यादि । भट्ट

हेर्दा चन्द्रविन्दु र शिरविन्दु उस्तै-उस्तै लाग्छन् तर तिनीहरूको प्रयोग भने छुट्टा-छुट्टै हुने गरेको पाइन्छ । कक्षा १० मा पढ्ने थारूभाषी विद्यार्थीले चन्द्रविन्दु र शिरविन्दु को प्रयोग ठीकसँग गर्न नसकेर त्रुटिपूर्ण शब्दहरू लेखेका छन् । ग्रामीण क्षेत्रका संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका १०-१० जना र सहरी क्षेत्रका संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका १०-१० जना गरी जम्मा ४० जना विद्यार्थीहरूलाई स्वतन्त्र रचना लेखन र श्रुतिलेखन गराई उनीहरूले गरेका त्रुटिहरूको अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ । पाँचवटा चन्द्रविन्दुसम्बन्धी त्रुटि केलाउदा तालिका नं. ६ मा देखाइए अनुसारका त्रुटि पाइयो ।

तालिका नं. ९

विद्यालय	ठीक गर्ने विद्यार्थीहरू					वेठिक गर्नेहरू	विद्यार्थी संख्या
	५	४	३	२	१		
विद्यालय	५	४	३	२	१	-	-
ग्रामीण संस्थागत	२	०	०	२	६	-	१०
ग्रामीण सामुदायिक	०	१	१	२	४	२	१०
सहरी संस्थागत	३	२	३	२	-	-	१०
सहरी सामुदायिक	०	१	३	२	२	२	१०

माथिको तथ्याङ्क अनुसार ग्रामीण क्षेत्रका संस्थागत विद्यालयका १० जना विद्यार्थी मध्ये २ जनाले र सहरी क्षेत्रका संस्थागत विद्यालयका ३ जनाले मात्र सबै प्रश्न मिलाउन सकेका छन् । ग्रामीण र सहरी क्षेत्रका सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थी मध्ये सबै मिलाउने कोही पनि भएनन् । ग्रामीण क्षेत्रका संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थी मध्ये दुई वटा प्रश्न मिलाउने २ जना र एउटा मात्र प्रश्न मिलाउने ६ जना छन् । त्यसै गरी ग्रामीण क्षेत्रका सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थी मध्ये ४ वटा मिलाउने १ जना, ३ वटा मिलाउने १ जना, २ वटा मिलाउने २ जना १ वटा मात्र मिलाउने ४ जना र एउटा पनि नमिलाउने २ जना रहेका छन् । सहरी क्षेत्रको संस्थागत विद्यालय तर्फ ४ प्रश्न मिलाउने २ जना, ३ प्रश्न मिलाउने ३ जना र २ प्रश्न मिलाउने २ जना रहेका छन् । यसै गरी सहरी क्षेत्रको सामुदायिक विद्यालय तर्फ ४ वटा प्रश्न मिलाउने १ जना, ३ प्रश्न मिलाउने ३ जना, २ प्रश्न मिलाउने २ जना, १ प्रश्न मिलाउने २ जना र वेठीक गर्ने २ जना रहेका छन् ।

चन्द्रविन्दुसम्बन्धी त्रुटि भएका केही शब्दहरू

ठीक

घण्टौं

आदिसंग

हराउथे

ल्याउथे

नजिकिदै

वेठीक

घण्टौ

आदिसंग

हराउथे

याउथे

नजिकिदै

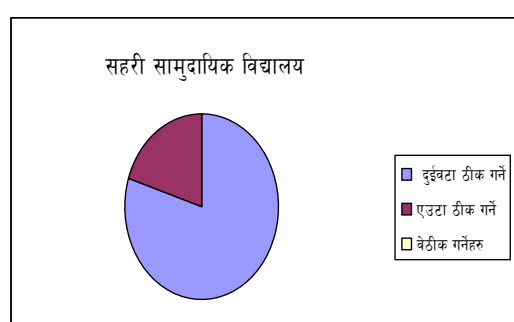
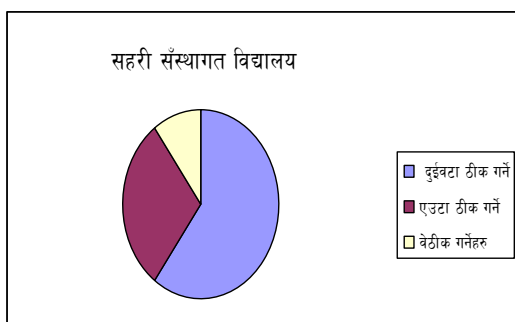
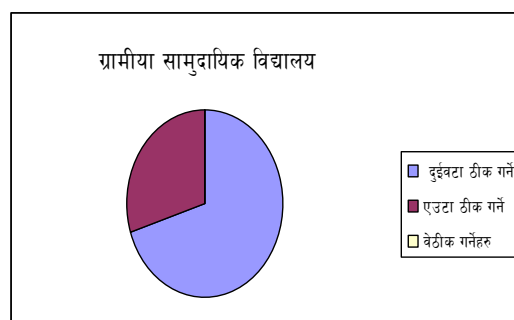
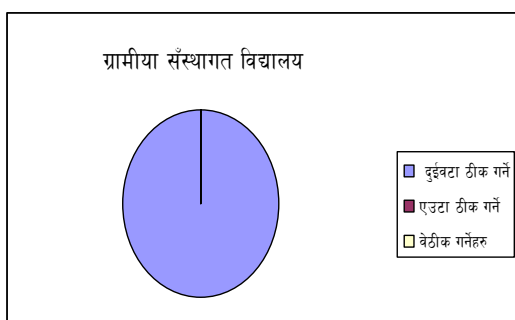
माथिका शब्दहरू श्रुतिलेखन गराउँदा गरेका त्रुटिहरू छन् । यी शब्दहरू चन्द्रविन्दु दिनुपर्ने ठाउँमा नदिएर एवं चन्द्रविन्दुको ठाउँमा अनुस्वार दिएर भएका त्रुटिहरू छन् । भाषाको प्रयोग गर्ने क्रममा जिब्रो जटिलबाट सरलतिर लाग्ने, चन्द्रविन्दु र शिरविन्दु एउटै जस्तो ठान्ने र चन्द्रविन्दु नदिएर पनि हुन्छ भन्ने मानसिकताका कारणले त्रुटि भएका हुन सक्छन् ।

४.३. शिरविन्दु (अनुस्वार) सँग सम्बन्धित त्रुटि

अक्षरमाथि लाग्ने विन्दु (ं) चिन्हलाई शिरविन्दु भनिन्छ । यसको नाम अनुस्वार पनि हो । शुद्ध स्वरको उच्चारण पछि नाके ध्वनि हुँदा शिरविन्दु (अनुस्वार) लाग्दछ । शिरविन्दुको प्रयोग नगरेर भएका त्रुटिहरू तलको तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका नं. १०

	ठीक गर्ने विद्यार्थीहरू		वेठिक गर्नेहरू	विद्यार्थी संख्या
विद्यालय	२	१	-	-
ग्रामीण क्षेत्र संस्थागत	१०	०	०	१०
ग्रामीण क्षेत्र सामुदायिक	७	३	-	१०
सहरी क्षेत्र संस्थागत	६	३	१	१०
सहरी क्षेत्र सामुदायिक	८	२	०	१०

ग्रामीण क्षेत्रका संस्थागत विद्यालयका १० जना विद्यार्थीले सबै ठीक बनाएका छन् । तर सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीमध्ये ७ जनाले सबै ठीक र ३ जनाले एउटा मात्र ठीक बनाएका छन् । सहरी क्षेत्रका संस्थागत विद्यालयका ६ जनाले दुवै ठीक, ३ जनाले १ ठीक र

१ जनाले सबै बेठीक गरेका छन् । यसै गरी सामुदायिक विद्यालय तर्फ ८ जनाले सबै ठीक र २ जनाले १ प्रश्न मात्र मिलाएका छन् ।

शिरविन्दुसम्बन्धी त्रुटि भएका केही शब्दहरू

<u>ठीक</u>	<u>बेठीक</u>
संसार	सन्सार
संरचना	समरचना
संरक्षण	सम्रक्षण
संहार	सम्हार
अंश	अञ्श

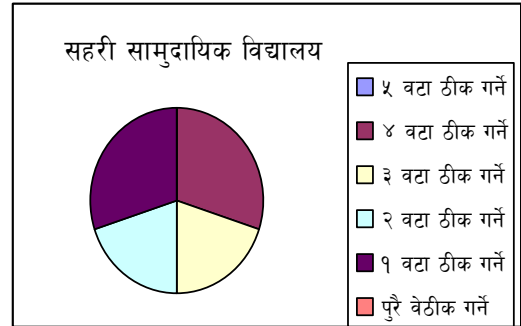
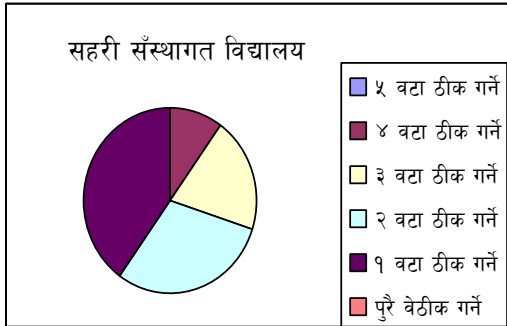
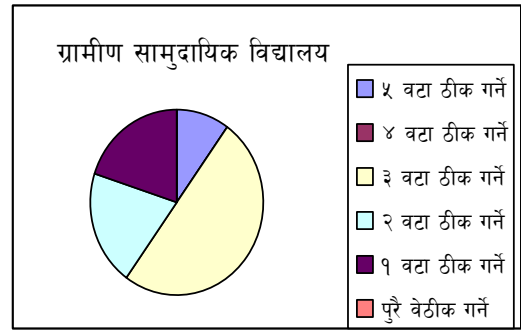
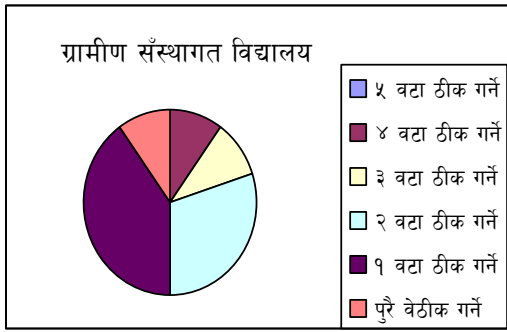
त्रुटिहरू केलाउँदा चन्द्रविन्दु र शिरविन्दु प्रयोग गर्ने क्रममा विद्यार्थीहरू अलमलिएका छन् । कतै म, न र त्र को प्रयोग गरिएको छ । यसरी गल्ती हुनुमा नियमलाई नपछ्याउनु, बोल्दा अनुनासिक उच्चारण गरे पनि लेख्दा ख्याल नगर्नु अनुस्वार दिन आवश्यक नठान्नु, मातृभाषाको प्रभाव पर्नु आदि हुन सक्छन् ।

४.४. अजन्त र हलन्तसम्बन्धी त्रुटि

वर्णको खुट्टा काट्ने प्रक्रियालाई हलन्त (हल) भनिन्छ । अन्त्यमा अ जोडिएको शब्दलाई अजन्त भनिन्छ । नेपाली भाषामा हल भएका शब्दहरू लाई भुण्डयाएर लेखिन्छ तर सबै वर्ण र स्थानमा भुण्डयाएर लेख्न नमिल्ने भएकाले त्यस्तो ठाउँमा खुट्टा काटेर हलन्त बनाइन्छ । हलन्तको सही प्रयोग भएन भने अर्थमा भिन्नता आउँछ र वाक्य पनि अशुद्ध हुन्छ । जस्तै सीताले सङ्गीत सिकिन् । हलन्त गरिएको हुनाले सिक्ने काम भयो अर्थ बोध हुन्छ भने 'सिकिन' भनेर हलन्त गरिएन भने सिक्ने काम भएन भन्ने अर्थ बोध हुन्छ । क्षेत्रगत रूपमा हलन्त नगरेर भएका त्रुटिहरू तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ११

विद्यालय	ठीक गर्ने विद्यार्थीहरू					वेठिक गर्नेहरू	विद्यार्थी संख्या
	५	४	३	२	१		
विद्यालय	५	४	३	२	१	-	-
ग्रामीण संस्थागत	०	१	१	३	४	१	१०
ग्रामीण सामुदायिक	१	०	५	२	२	०	१०
सहरी संस्थागत	०	१	२	३	४	-	१०
सहरी सामुदायिक	०	३	२	२	३	०	१०

माथिको तालिकाबाट कक्षा १० मा अध्ययन गर्ने थारूभाषी विद्यार्थीले हलन्तको प्रयोगमा धेरै गल्ती गर्दा रहेछन् भन्ने प्रस्ट हुन्छ । आनुपातिक रूपमा हेर्दा त्रुटि गर्नेहरूको संख्या बढी छ । ग्रामीण क्षेत्र तर्फ संस्थागत विद्यालयका १० जना विद्यार्थी मध्ये एक जनाले पनि सवै प्रश्न मिलाउन सकेका छैनन् । ४ र ३ वटा प्रश्नहरू मिलाउनेको संख्या १-१ मात्र छ भने २ प्रश्न मिलाउनेको संख्या ३ र १ प्रश्न मात्र मिलाउनेको संख्या ४ छ । १ जनाले त ५ प्रश्न मध्ये एउटा पनि मिलाउन सकेको छैन । यसै गरी ग्रामीण क्षेत्रकै सामुदायिक विद्यालय तर्फ ५ प्रश्न मिलाउने १ जना, ३ वटा ठीक गर्ने ५ जना, २ वटा ठीक गर्ने २ जना र १ वटा मात्र मिलाउने २ जना रहेका छन् । सहरी क्षेत्रका संस्थागत विद्यालयका

विद्यार्थी मध्ये ४ वटा ठीक बनाउने १ जना, ३ वटा ठीक बनाउने २ जना, २ वटा ठीक बनाउने ३ जना र एउटा मात्र ठीक बनाउने ४ जना रहेका छन् । यसै गरी सामुदायिक विद्यालय तर्फ हेर्दा ४ वटा प्रश्न ठीक बनाउने ३ जना, ३ वटा ठीक बनाउने २ जना, २ वटा ठीक बनाउने २ जना १ प्रश्न मात्र ठीक बनाउने ३ जना विद्यार्थी रहेका छन् ।

विद्यार्थीले त्रुटि गरेका केही शब्दहरू

ठीक शब्दहरू

सङ्ग्रहालय

जङ्गल

एवम

किराफट्याङ्ग्रा

पढ्दथे

बेठीक शब्दहरू

संग्रहालय

जन्गल

एवम

किराफटयाङ्ग्रा

पढ्दथे

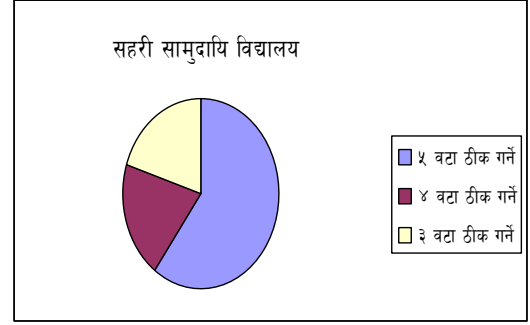
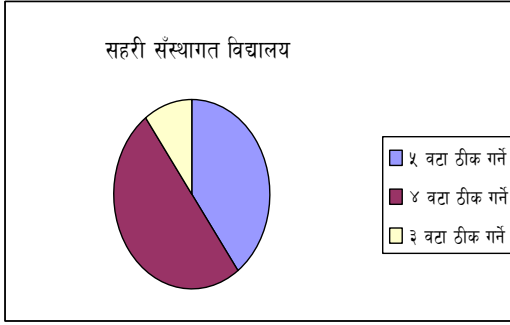
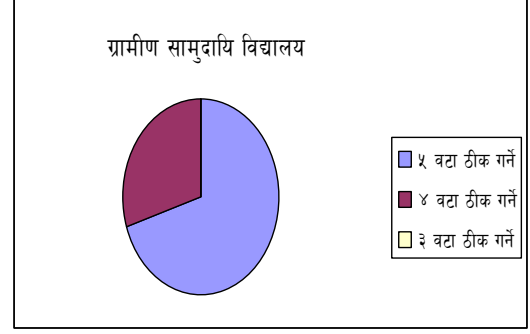
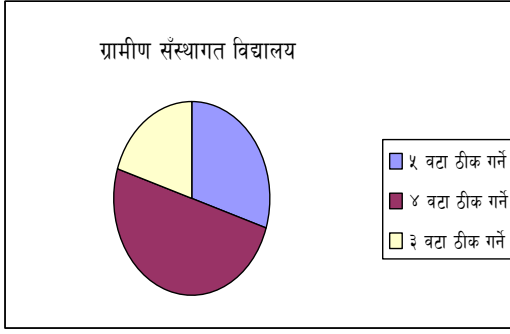
५ वटा त्रुटि केलाउने उद्देश्यले १० जनाका दरले चार वटा विद्यालयका ४० जना विद्यार्थीमा श्रुति लेखन गराउँदा १ जना बाहेक सबै विद्यार्थीमा त्रुटि भएको छ । यस्तो त्रुटि हुनुमा नियमको जानकारी नहुनु, उच्चारण अनुसार नलेख्दा अर्थमा फरक हुन्छ भन्ने कुराको ज्ञान नहुनु, होसियारी नअपनाउनु, सुनाईमा विशेष ध्यान नदिनु आदि कारण हुन सक्छन् ।

४.५. य र ए को प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि

य अर्द्ध स्वर र ए स्वरवर्ण हुन् । उच्चारणका दृष्टिले य र ए दुवै तालुसङ्ग सम्बन्धित वर्णहरू हुन् । उच्चारणमा सतर्कता नअपनाइको हुनाले लेखाइमा त्यसको प्रभाव पर्न गई त्रुटि भएको पाइन्छ । 'अ' स्वरसंग सामान्य बोलिको 'य' 'ए' का रूपमा सुनिन्छ । तलको तालिकाबाट क्षेत्रगत एवं विद्यालयगत त्रुटिहरू थाहा पाउन सकिन्छ ।

तालिका नं. १२

	ठीक गर्ने विद्यार्थीहरू					वेठिक गर्नेहरू	विद्यार्थी संख्या
	५	४	३	२	१		
विद्यालय						-	-
ग्रामीण संस्थागत	३	५	२	-	-	-	१०
ग्रामीण सामुदायिक	७	३	-	-	-	-	१०
सहरी संस्थागत	४	५	१	-	-	-	१०
सहरी सामुदायिक	६	२	२	-	-	-	१०

ग्रामीण क्षेत्रका संस्थागत र सामुदायिक एवं सहरी क्षेत्रका संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका १०-१० जना थारूभाषी विद्यार्थीहरूलाई लिई श्रुतिलेखन गराउँदा कसैले पनि सवै ठीक बनाउन सकेका छैनन् । ग्रामीण क्षेत्रका संस्थागत विद्यालयका १० जना विद्यार्थी मध्ये ३ जनाले मात्र सवै प्रश्न मिलाएका छन् । ४ वटा प्रश्न मिलाउँने ५ जना र ३ वटा प्रश्न मिलाउँने २ जना रहेका छन् । सामुदायिक विद्यालय तर्फ ७ जनाले पुरै ठीक र ३ जनाले ४ वटा ठीक बनाएका छन् भने सहरी क्षेत्रमा संस्थागत तर्फ पुरै अर्थात ५ वटै प्रश्न मिलाउँने ४ जना, ४ वटा ठीक बनाउँने ५ जना र ३ प्रश्न ठीक बनाउँने १ जना मात्र छन् । यसै गरी सामुदायिक तर्फ भने ५ वटै मिलाउँने ६ जना, ४ वटा मिलाउँने २ जना र ३ वटा मिलाउँने २ जना रहेका छन् । आनुपातिक रूपमा ए र य को प्रयोगमा कम त्रुटि भएको पाइयो ।

त्रुटि भएका केही शब्दहरू

ठीक

संग्रहालय
शेक्सपियर
यिनको
थिएन
लेखिएका

बेठीक

संग्रहालए
शेक्सपिएर
इनको
थियेन
लेखियेका

माथि लेखिएका शब्दहरू य प्रयोग गर्नु पर्ने ठाउँमा ए, इ, ये प्रयोग भई त्रुटि हुन गएको छ । यिनीहरूको फरक बारे ज्ञान नहुनु वेवास्ता गर्नु, ध्यानदिएर नसुन्नु, ए र य प्रयोग गर्नु उस्तै हो भन्ने ठान्नु आदि कारणले भएका त्रुटिहरू हुन् ।

४.६. ब र व को प्रयोगमा त्रुटि

‘ब’ दुई ओठको सहायताले उच्चरित हुने स्पर्श व्यञ्जन वर्ण हो भने ‘व’ दुई ओठ र दाँतको सहायताले उच्चरित हुने अर्द्ध स्वरवर्ण हो । ‘ब’ को पेट चिरिन्छ भने ‘व’ को पेट चिरिदैन । बोल्दा ‘ब’ बोलिने तर ‘व’ लेख्नु पर्ने धेरै शब्दहरू छन् । नियम तर्फ ध्यान नदिने व को उच्चारण गर्नु पर्ने स्थानमा ‘ब’ उच्चारण गर्ने गरिने हुनाले त्रुटिको मात्रा बढी हुन गएको देखिन्छ ।

त्रुटि भएका केही शब्दहरू

ठीक शब्द

प्रवृत्ति

विद्यालय

रूखविरूवा

ब्रह्मण्ड

बेठीक शब्द

प्रवृत्ति

विधालय

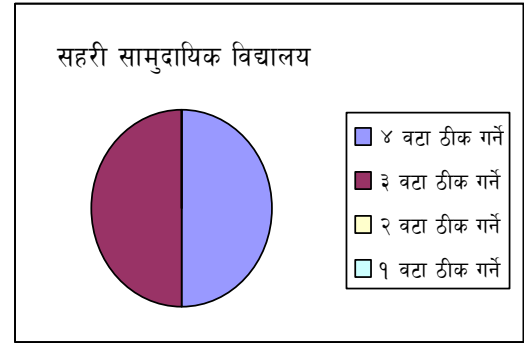
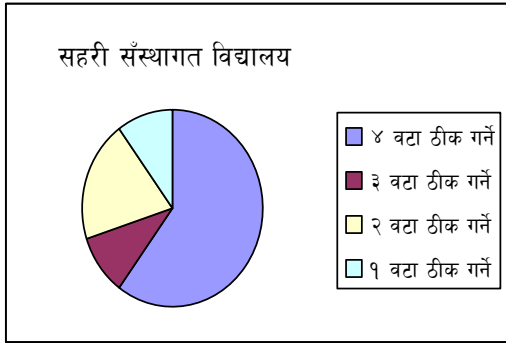
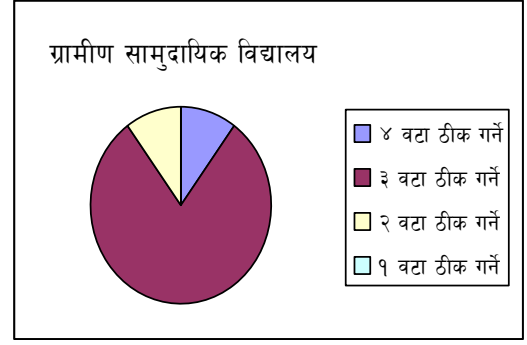
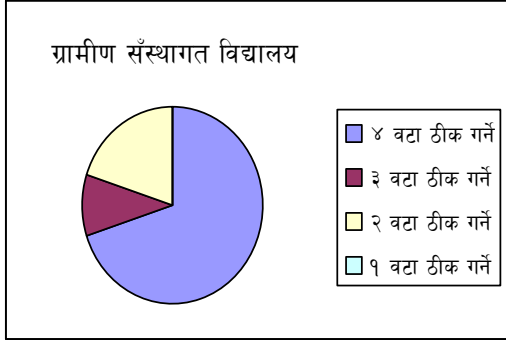
रूखविरूवा

ब्रमाण्ड

माथि प्रस्तुत गरिएका शब्दहरूको अध्ययन गर्दा गलतिहरू पेट चिर्नु पर्ने स्थानमा नचिर्ने चिर्न नपर्ने स्थानमा चिर्ने गरेर भएका छन् ।

तालिका नं. १३

	ठीक गर्ने विद्यार्थीहरू				वेठिक गर्नेहरू	विद्यार्थी संख्या
	४	३	२	१		
विद्यालय	४	३	२	१	-	-
ग्रामीण संस्थागत	७	१	२	-	-	१०
ग्रामीण सामुदायिक	१	८	१	-	-	१०
सहरी संस्थागत	६	१	२	१	-	१०
सहरी सामुदायिक	५	५	-	-	-	१०

माथिको तथ्याङ्कअनुसार ग्रामीण क्षेत्रका संस्थागत विद्यालयका १० जना विद्यार्थी मध्ये ४ वटा मिलाउने ७ जना, ३ प्रश्न मिलाउने १ जना र २ प्रश्न ठीक बनाउने २ जना रहेका छन् । त्यसै गरी ग्रामीण क्षेत्रका सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थी मध्ये ४ वटा मिलाउने १ जना, ३ वटा मिलाउने ८ जना र १ वटा मात्र मिलाउने १ जना रहेका छन् । सहरी क्षेत्रका संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थी मध्ये ६ जनाले पुरै ठीक बनाएका छन् भने ३ वटा मिलाउने १ जना, २ वटा मिलाउने २ जना र १ वटा मात्र मिलाउने १ जना रहेका छन् । त्यसै गरी सहरी क्षेत्रका सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थी मध्ये ५ जनाले पुरै ठीक र पाँच जनाले ५ वटा ठीक बनाएका छन् । आनुपातिक रूपमा हेर्दा ग्रामीण क्षेत्रका तुलनामा सहरी क्षेत्रका विद्यार्थीले धेरै ठीक बनाएका छन् । ग्रामीण क्षेत्रका सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरू कमजोर देखिएका छन् । यो त्रुटि हुनुको मुख्य कारण आफ्नो भाषाको प्रकृति अनुसार उच्चारण गर्नु सुन्दा ब, र व को उच्चारणमा ध्यान नदिनु, पढ्दा ख्याल नगर्नु र नियमलाई नअंगाल्नु आदि कारण हुन सक्छन् ।

४.७. क्ष र छे-छयसम्बन्धी त्रुटि

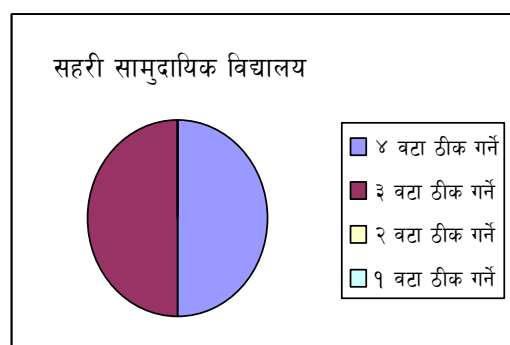
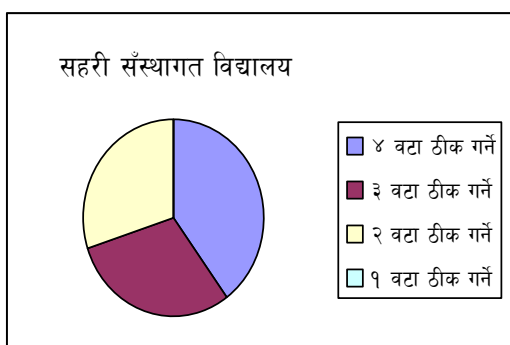
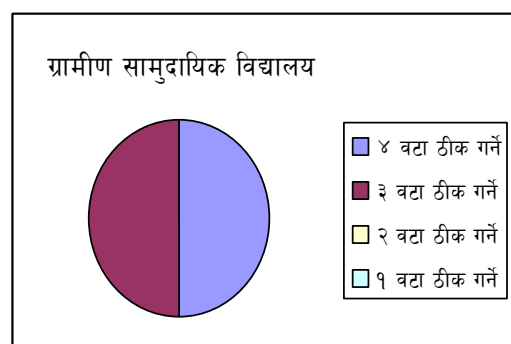
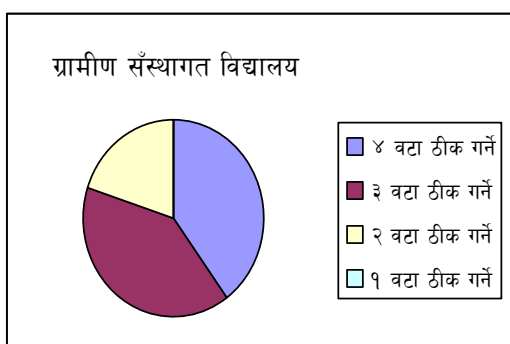
नेपाली भाषाका शब्दमा 'क्ष' को प्रयोग पाइन्न तर संस्कृत भाषामा भने 'क्ष' प्रयोग भएका शब्द निकै भेटिन्छन् । जस्तै पक्ष भक्षक शिक्षक शिक्षा, दीक्षा, राक्षस, वृक्ष इत्यादि ।

नेपाली भाषाका शब्दमा 'क्ष' को ठाउँमा आफै पनि छ वा छे लेखिन्छन् । जस्तै छेत्री, पन्छी, रच्छे, ओच्छ्यान, छयाप्नु आदि ।

थारूभाषी विद्यार्थीमा श्रुतिलेखन गराउँदा क्ष र छे वा छय मा पनि त्रुटि भएको पाइयो । तलको तालिका नं.११ बाट क्ष र छे-छयसम्बन्धी त्रुटि थाहा पाउन सकिन्छ ।

तालिका नं. १४

विद्यालय	ठीक गर्ने विद्यार्थीहरू				वेठक गर्नेहरू	विद्यार्थी संख्या
	४	३	२	१		
विद्यालय	४	३	२	१	-	-
ग्रामीण संस्थागत	४	४	२	-	-	१०
ग्रामीण सामुदायिक	५	५	-	-	-	१०
सहरी संस्थागत	४	३	३	-	-	१०
सहरी सामुदायिक	५	५	-	-	-	१०

माथिको तथ्याङ्कअनुसार ग्रामीण क्षेत्रका १० जना विद्यार्थी मध्ये ४ वटा अर्थात पुरै मिलाउने ४ जना ३ वटा मिलाउँने ४ जना र दुईवटा मिलाउँने २ जना रहेका छन् भने सामुदायिक विद्यालय तर्फ पुरै मिलाउँने ५ र ३ वटा मिलाउँने ५ जना रहेका छन् । यसै

गरी सहरी क्षेत्रका संस्थागत विद्यालयका १० जना विद्यार्थी मध्ये ४ जनाले पुरै ठीक, ३ जनाले ३ वटा ठीक २ जनाले २ वटा ठीक बनाएका छन् भने सामुदायिक विद्यालय तर्फ ५ जनाले पुरै ठीक र ५ जनाले ३ वटा ठीक बनाएका छन् । सुनाइमा ध्यान नदिनु, सतर्कता नअपनाउनु, प्रयोगको ज्ञानको अभाव हुनु आदि नै त्रुटि हुने कारण हुन् ।

४.८. श, ष र ससम्बन्धी त्रुटि

नेपाली वर्णमालामा तीन किसिमका 'स' छन् । तालुबाट बोलिने 'श' लाई तालव्य श मूर्धाबाट बोलिनेलाई मूर्धन्य ष र दातबाट बोलिनेलाई दन्ते 'स' भनिन्छ । त्रुटिरहित लेखनका लागि श, ष र स को ठीक प्रयोग गर्नु पर्दछ । यो तीन थरी श, ष, र स फरक देखाउने नियम अष्टेरो नै छ । नियमले मात्र सबै शब्दलाई समेट्न गाह्रो पर्दछ । यसका लागि गहन अध्ययनको आवश्यकता पर्दछ । माध्यमिक तहका विद्यार्थीहरूले श, ष र ससम्बन्धी धेरै त्रुटि गर्दछन् । तालिकाबाट त्रुटिसम्बन्धी वास्तविकता थाहा पाउन सकिन्छ ।

तालिका नं. १५

विद्यालय	६	५	४	३	२	१	०	विद्यार्थी संख्या
ग्रामीण संस्थागत	५	४	१	-	-	-	-	१०
ग्रामीण सामुदायिक	९	१	-	-	-	-	-	१०
सहरी संस्थागत	६	२	२	-	-	-	-	१०
सहरी सामुदायिक	८	१	१	-	-	-	-	१०

साहित्यिक, हौसला, दृष्टि, आकर्षक, चिन्तनशील, पशुपञ्छी, आदि श, ष र स वर्णहरू परेको अनुच्छेद कक्षा १० मा अभ्ययन गर्ने ग्रामीण र सहरी क्षेत्रका संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका १०-१० गरी जम्मा ४० जना विद्यार्थीहरू माभ्र श्रुतिलेखन गराउँदा तालिका अनुसारको विवरण पाइयो । ग्रामीण क्षेत्रका संस्थागत विद्यालयका १० जना विद्यार्थी मध्ये ५ जनाले पुरै ठीक, चार जनाले ५ वटा ठीक र १ जनाले ४ वटा ठीक बनाएको पाइयो भने त्यही क्षेत्रका सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थी मध्ये ९ जनाले पुरै ठीक र १ जनाले ५ वटा ठीक बनाएको पाइयो । सहरी क्षेत्र तर्फ संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थी १० मध्ये ६ जनाले पुरै ठीक, २ जनाले ५ वटा ठीक र २ जनाले २ वटा ठीक बनाएको पाइयो भने सामुदायिक विद्यालय तर्फ ८ जनाले पुरै ठीक १ जनाले ५ वटा ठीक र १

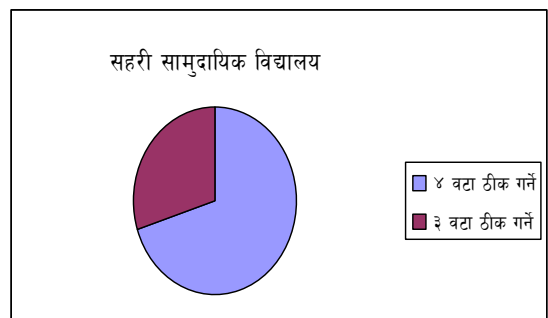
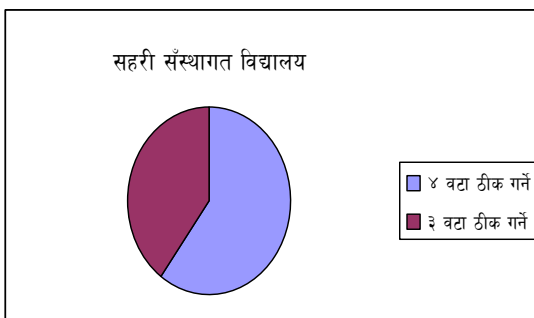
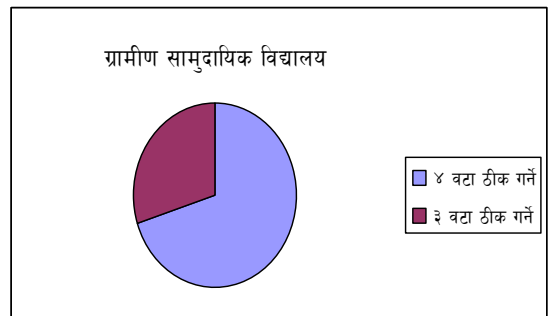
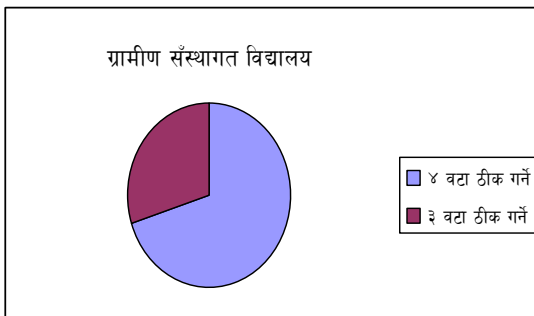
जनाले ४ वटा ठीक बनाएको पाइयो । संस्थागत विद्यालयको अनुपातमा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीले कम त्रुटि गरेका छन् । यस्तो त्रुटि हुनुमा श, ष र ससम्बन्धी नियमको जानकारी नहुनु, जुन 'स' प्रयोग गरे पनि एकै हो भन्ने ठान्नु आदि हुन सक्छन् ।

४.९. ट र तसम्बन्धी त्रुटि

ओल्टाइपल्टाइ, सुटुक्क, गल्लिमा, वस्तुहरू आदि शब्दलाई समेटेर कक्षा १० का थारूभाषी विद्यार्थीहरूमा श्रुतिलेखन गराउदा त्रुटि भेटिएको छ । कुन क्षेत्रका कस्तो विद्यालयका कति विद्यार्थीले के-कस्तो त्रुटि गरे भन्ने कुरा तलको तालिकाबाट थाहा पाउन सकिन्छ ।

तालिका नं. १६

विद्यालय	ठीक गर्ने विद्यार्थीहरू				वेठिक गर्नेहरू	विद्यार्थी संख्या
	४	३	२	१		
विद्यालय	४	३	२	१	-	-
ग्रामीण संस्थागत	७	३	-	-	-	१०
ग्रामीण सामुदायिक	७	३	-	-	-	१०
सहरी संस्थागत	६	४	-	-	-	१०
सहरी सामुदायिक	७	३	-	-	-	१०

माथिको तथ्याङ्कअनुसार ग्रामीण क्षेत्रका संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका ७-७ जनाले सबै ठीक र ३-३ जनाले ३-३ वटा ठीक बनाएका छन् । सहरी क्षेत्रका संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थी मध्ये संस्थागतका ६ जना र सामुदायिकका ७ जनाले सबै ठीक बनाएका छन् । यसै गरी ३ वटा प्रश्न ठीक गर्नेमा क्रमशः ४ र ३ रहेका छन् । सुन्दा भुक्किनु, राम्रोसँग सुनेर लेख्नुको सट्टा लेख्न मात्र आत्तिनु एवं सतर्कता नअपनाउनुले त्रुटि भएको हुन सक्दछ । आनुपातिक रूपमा ट र तसम्बन्धी त्रुटि कम रहेको पाइयो ।

४.१०. सारांश

कक्षा १० मा अध्ययन गर्ने थारूभाषी विद्यार्थीहरू वर्ण विन्याससम्बन्धी क्षेत्रमा कमजोर रहेको पाइयो । चन्द्रविन्दु र शिरविन्दु, अजन्त र हलन्त, य-ए, ब-व, छे-छय-क्ष, श-ष-स, ट र तसम्बन्धी त्रुटि विश्लेषण गर्ने प्रयास गरिएकोमा चन्द्र विन्दु र शिरविन्दु एवं अजन्त र हलन्तको प्रयोगमा वढी त्रुटि पाइयो । ब र व, य-ए, श-ष-स, ट-त मा पनि त्रुटि पाइयो ।

यसरी त्रुटि हुनुमा ख्याल नगरी प्रयोग गर्नु, वैकल्पिक सोची प्रयोग गर्नु, विद्यार्थीले विषयवस्तुप्रति अभिरुचि नदेखाउनु, थारूभाषी विद्यार्थीहरू नेपाली भाषामा कमजोर हुनु, सहक्रियाकलाप विद्यालयमा नहुनु वा कम हुनु र भएका समयमा पनि यी विद्यार्थीले भागलिन नचाहनु एवं अवसर कम पाउनु जस्ता कारण प्रमुख रहेको देखिन्छ ।

अध्याय : पाँच

सस्वर पठन र शब्दोच्चारणसँग सम्बन्धी त्रुटि

५.१. परिचय

यस अध्यायमा “नेल्सन मण्डेला” जीवनीको एउटा अनुच्छेद सस्वरवाचन गराई गति, यति र शब्दोच्चारणसम्बन्धी त्रुटिको अध्ययन विश्लेषण गर्ने कार्य गरिएको छ । ‘लय’ को आवश्यकता कवितामा मात्र पर्ने भएकाले यसमा गति, यति र शब्दोच्चारणको मात्र त्रुटि केलाइएको छ ।

सस्वरवाचन-अर्द्ध विराम, अल्पविराम, पूर्णविराम, प्रश्न चिन्ह, उद्गार चिन्ह आदि लेख्य चिन्हको ख्याल गर्दै शुद्धसंग मुखबाट आवाज निकालेर पढनुलाई सस्वरवाचन भनिन्छ ।

गति – गति भनेको एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा सम्म जाने हिडाइको अवस्था हो । हिडाइ कुन रूपमा भयो ? मन्द, माध्यम र द्रुत मध्ये कुन रूपबाट अगाडि बढियो भन्ने कुरा गतिबाट थाहा पाइन्छ ।

यति - यति भनेको रोकिने काम हो । कुन-कुन ठाउँमा रोकिनु पर्ने हो त्यो कुरा बुझेर आवश्यक स्थानमा रोकिने कार्य गर्नु नै यति हो ।

सस्वरपठनको अनुच्छेद

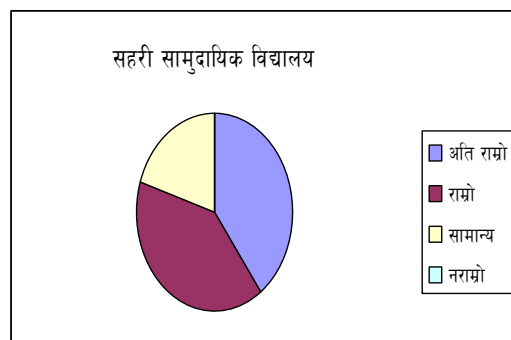
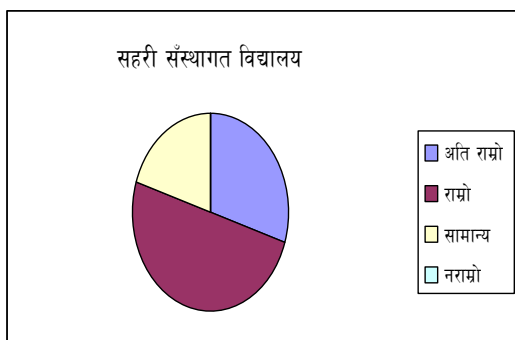
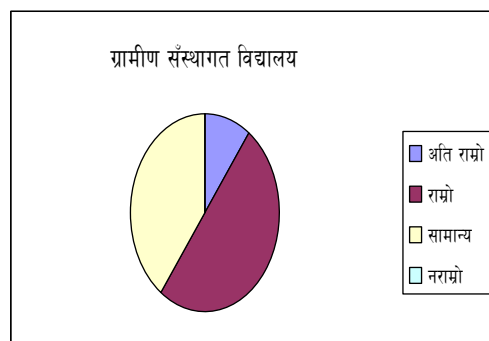
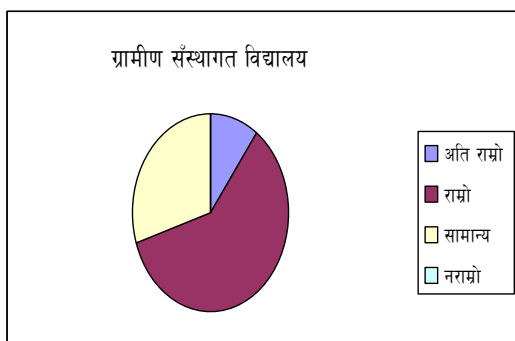
मण्डेला कति उदार प्रकृतिका राजनेता हुन भन्ने कुरा उनले दोस्रो आम निर्वाचनमा राष्ट्रपतिका लागि उम्मेदवारी नदिएबाट पनि स्पष्ट हुन्छ । उनलाई राष्ट्रपतिको पद भन्दा देश र जनता प्यारा छन् । उनले चाहेका भए अधामि उनी त्यस मुलुकका राष्ट्रपति हुन सक्थे तर उनले पदको मोह त्यागी दिए । देश र जनताको सेवा गर्नलाई पद नै चाहिन्छ भन्ने छैन । तसर्थ उनले आफ्नै दलका एक नेतालाई समर्थन गरे । यसरी लामो समय सम्म कुर रङ्गभेदी श्वेतशासनको विरुद्धमा जेलनेल विताएका ८० वर्षे मण्डलाले देशको शासनभार नयाँ पुस्तालाई सुम्पेका छन् । आफ्नो राजनीतिक जीवनबाट सन्यास नलिए पनि आफू उम्मेदवार भने नहुने घोषणा उनले गरिसकेका छन् ।

“नेल्सन मण्डेला” जीवनिबाट सात वाक्यको सानो अनुच्छेद शब्दोच्चारणसम्बन्धी त्रुटि विश्लेषण गर्न लिइएको छ । उक्त अनुच्छेद पूरै राम्रोसँग सस्वरवाचन गरेमा त्यसलाई अतिराम्रो, १ देखि २ वाक्य सम्म गल्ती गरेमा राम्रो, ३-५ वाक्य गल्ती गरेमा सामान्य र ६-७ वाक्य गल्ती गरेमा नराम्रो भनी छुट्याइएको छ । एउटा वाक्य भित्र गति, यति वा उच्चारण मध्ये कुनै एक गल्ती भएमा पनि त्यसलाई त्रुटिमा गणना गरिएको छ ।

५.२. गतिसम्बन्धी त्रुटि

तालिका नं. १७

विद्यालय	विद्यार्थी संख्या	अति राम्रो	राम्रो	सामान्य	नराम्रो
ग्रामीण क्षेत्र संस्थागत	१०	१	६	३	-
ग्रामीण क्षेत्र सामुदायिक	१०	१	५	४	-
सहरी क्षेत्र संस्थागत	१०	३	५	२	-
सहरी क्षेत्र सामुदायिक	१०	४	४	२	-

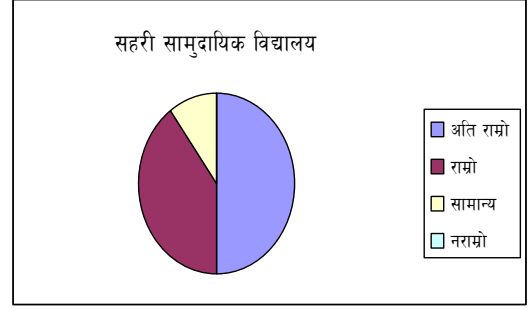
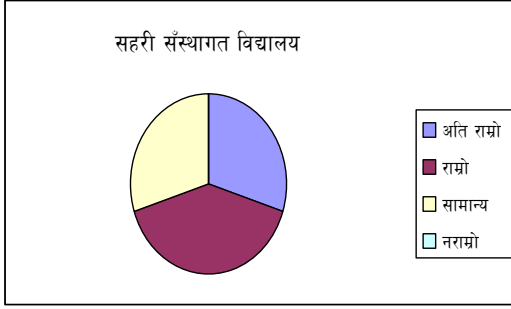
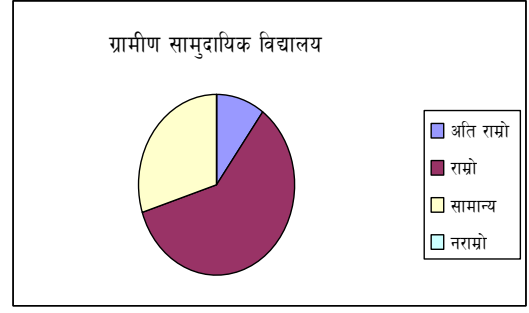
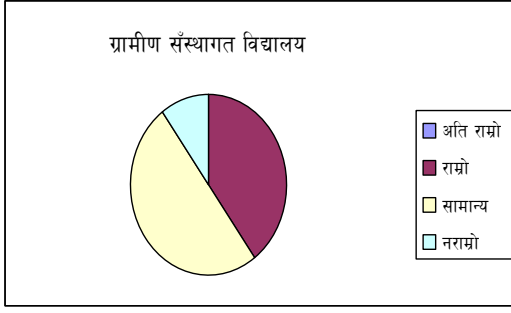
ग्रामीण क्षेत्रका संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका १०-१० जना थारू भाषी विद्यार्थीबाट सस्वर वाचन गराउँदा अति राम्रो गर्ने १-१ जना पाइयो । राम्रो गर्ने संस्थागतमा ६ र सामुदायिकमा ५ छन् भने सामान्यमा क्रमशः ३ र ४ छन् । सहरी क्षेत्रबाट पनि त्यसै गरी सस्वर वाचन गराइयो । यसमा संस्थागत विद्यालय तर्फ ३ जना अति राम्रो गर्ने, ५ जना राम्रो गर्ने र २ जना सामान्यमा परेका छन् । यसै गरी सामुदायिक विद्यालय तर्फ अति राम्रो गर्ने ४ जना, राम्रो गर्ने ४ जना र सामान्यमा २ जना रहेका छन् । ग्रामीण क्षेत्रको तुलनामा सहरी क्षेत्रमा त्रुटि कम पाइयो । ग्रामीण क्षेत्रमा त्रुटि बढी हुनुका कारण जनसम्पर्क कम हुनु, मातृभाषाको प्रभाव पर्नु, पत्र पत्रिका पढ्ने अवसर नपाउनु आदि हुनसक्छ ।

५.३. यतिसम्बन्धी त्रुटि

अल्पविराम, पूर्णविराम आदि स्थानमा रोकिएर सस्वर वाचन गर्नु नै यति हो । यति मिलाएर राम्रोसँग सस्वर वाचन गर्न सबै विद्यार्थी सफल भएनन् । अति राम्रो गर्ने विद्यार्थीको संख्या न्यून भेटाइयो । ग्रामीण क्षेत्रको तुलनामा सहरी क्षेत्रको अवस्था राम्रो पाइयो । ग्रामीण क्षेत्र पछि पर्नुको कारणमा स्थानीय भाषाको प्रयोग, पत्रपत्रिका तथा अन्य नेपाली भाषामा लेखिएका पुस्तकहरू पढ्ने अवसर नपाउनु तथा यतिसम्बन्धी जानकारीको अभाव हुनु आदि कारण हुन सक्छन् । तलको तालिकाबाट कुन क्षेत्रका, कुन विद्यालयका कति विद्यार्थीले यतिसम्बन्धी त्रुटि गरे भन्ने कुरा थाहा पाउन सकिन्छ ।

तालिका नं. १८

विद्यालय	विद्यार्थी संख्या	अति राम्रो	राम्रो	सामान्य	नराम्रो
ग्रामीण क्षेत्र संस्थागत	१०	-	४	५	१
ग्रामीण क्षेत्र सामुदायिक	१०	१	६	३	-
सहरी क्षेत्र संस्थागत	१०	३	४	३	-
सहरी क्षेत्र सामुदायिक	१०	५	४	१	-

माथिको यतिसम्बन्धी त्रुटि विश्लेषण गर्दा अति राम्रो गर्ने विद्यार्थीको संख्या सहरी क्षेत्रको तुलनामा गामीण क्षेत्रमा कम पाइयो । गामीण क्षेत्रको संस्थागत विद्यालयमा अति राम्रो गर्ने १ जना पनि भएनन् भने सामुदायिकमा १ जना मात्र पाइयो । राम्रो गर्ने तर्फ संस्थागतमा ४ र सामुदायिकमा ६ जना रहेका छन् । सामान्यमा संस्थागतमा ५ जना र सामुदायिकमा ३ जना रहेका छन् । नराम्रो गर्नेमा संस्थागत तर्फ १ जना मात्र रहेका छन् । यसै गरी अति राम्रो गर्नेमा सहरी क्षेत्रको संस्थागतमा ३ र सामुदायिकमा ५ जना रहेका छन् । राम्रो गर्नेको संख्या दुवै विद्यालयमा ४-४ जना छन् भने सामान्यमा क्रमश ३ र १ रहेको पाइयो । यो क्षेत्रमा नराम्रो गर्नेको संख्या १ जना पनि रहेन । सहरी क्षेत्रको तुलनामा गामीण क्षेत्र पछि हुनुको मुख्य कारण यतिसम्बन्धी जानकारीको अभाव, जसरी पनि पढे हुन्छ भन्ने धारणा, नेपाली भाषामा लेखिएका पत्र-पत्रिका र पुस्तक पढ्ने वातावरण नहुनु आदि कारण हुन सक्छन् ।

यतिसम्बन्धी त्रुटिका केही नमुना

भएको:

उनले चाहेका भए अघापि उनी त्यस मुलुका राष्ट्रपति हुन सक्थे तर उनले पदको मोह त्यागी दिए ।

उनले चाहेका भए, अद्यापि उनी त्यस मुलुकका राष्ट्रपति हुन, सक्थे तर उनले पदको मोह त्यागी दिए ।

हुनु पर्ने:

उनले चाहेका भए अद्यापि उनी त्यस मुलुकका राष्ट्रपति हुन सक्थे, तर उनले पदको मोह त्यागी दिए ।

मातृभाषा थारू भएका विद्यार्थीलाई अनिवार्य विषयका रूपमा नेपाली भाषा पढ्दा गाह्रो हुन्छ नै । यस कारण उनीहरू सस्वरपठन गर्दा अन्कनाउने, त्रुटि हुन्छ कि भनेर डराउँने, अनावश्यक थानमा रोकिने, दोहोच्याउँने, चिन्हको ख्याल नगर्ने, अड्कने जस्ता समस्याहरू देखिन्छन् ।

५.४. शब्दोच्चारणसम्बन्धी त्रुटि

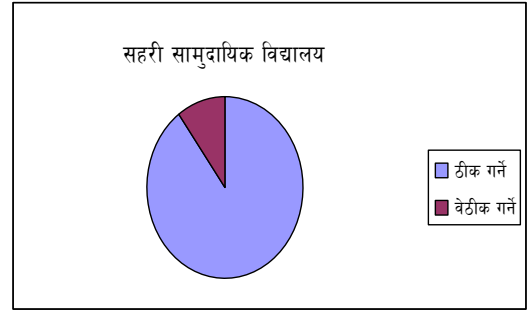
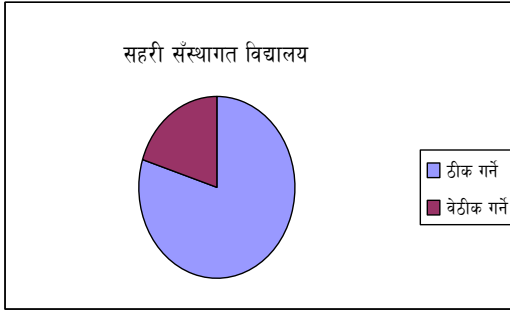
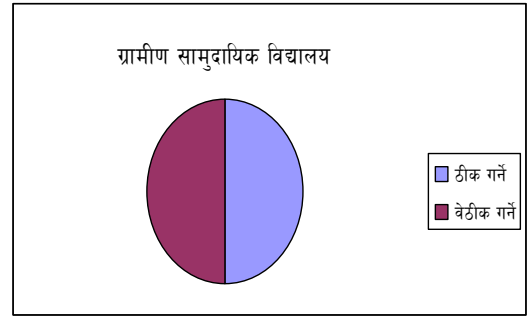
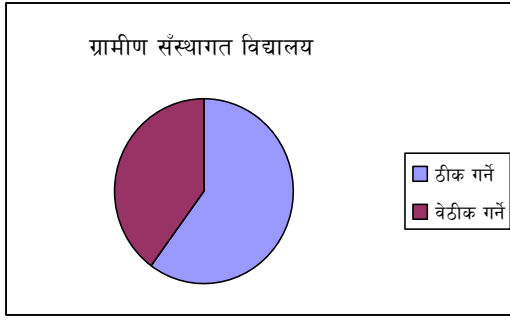
शब्दलाई शुद्धसँग उच्चारण गर्नु नै शब्दोच्चारण हो । शब्दोच्चारणसम्बन्धी त्रुटि विश्लेषणका लागि ग्रामीण र सहरी क्षेत्रका संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका १०-१० जना गरी जम्मा ४० जना विद्यार्थीलाई सस्वरवाचन गराइएको छ । यसका लागि “नेल्सन मण्डेला” पाठको एउटा सानो सात वाक्यको अनुच्छेद लिई केही संयुक्त र अनुनासिक शब्दलाई लिएर विश्लेषण गरिएको छ ।

संयुक्त शब्दसम्बन्धी त्रुटि

राष्ट्रपति

तालिका नं. १९

विद्यालय	विद्यार्थी संख्या	ठीक गर्ने	वेठीक गर्ने
ग्रामीण क्षेत्र संस्थागत	१०	६	४
ग्रामीण क्षेत्र सामुदायिक	१०	५	५
सहरी क्षेत्र संस्थागत	१०	८	२
सहरी क्षेत्र सामुदायिक	१०	९	१

‘राष्ट्रपति’ संयुक्त शब्दको उच्चारण गर्ने क्रममा ग्रामीण क्षेत्रका संस्थागत विद्यालयका १० जना मध्ये ६ जनाले ठीक उच्चारण गरेका छन् भने सामुदायिक विद्यालयका ५ जनाले ठीक गरेका छन् । यसै गरी सहरी क्षेत्रका संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका १०-१० जना विद्यार्थी मध्ये क्रमशः ८ र ९ जनाले शुद्ध उच्चारण गरेका छन् । ग्रामीण क्षेत्रका तुलनामा सहरी क्षेत्रका विद्यार्थी शब्दोच्चारणमा राम्रो पाइएको छ । ग्रामीण क्षेत्रका विद्यार्थीले बढी त्रुटि गर्नुको कारण मातृभाषाको अधिक प्रयोग र नेपाली भाषामा लेखिएका सरल पुस्तक र पत्र-पत्रिका पढ्ने वातावरण नहुनु हो जस्तो लाग्दछ ।

केही त्रुटिहरू :-

राष्ट्रपति :- राष्ट्रपति, राष्ट्रपति आदि ।

स्पष्ट

तालिका नं. २०

विद्यालय	विद्यार्थी संख्या	ठीक गर्ने	वेठीक गर्ने
ग्रामीण क्षेत्र संस्थागत	१०	६	४
ग्रामीण क्षेत्र सामुदायिक	१०	७	३
सहरी क्षेत्र संस्थागत	१०	८	२
सहरी क्षेत्र सामुदायिक	१०	९	१

‘स्पष्ट’ शब्दको उच्चारण गर्ने क्रममा ग्रामीण क्षेत्रका संस्थागत विद्यालयका १० जना मध्ये ६ जनाले ठीक उच्चारण गरेका छन् भने ४ जनाले शुद्ध उच्चारण गर्न सकेनन् । त्यसै गरी सामुदायिक विद्यालयका ७ जनाले शुद्ध उच्चारण गरे तर ३ जनाले शुद्ध उच्चारण गर्न सकेनन् । यसै गरी सहरी क्षेत्रका संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थी मध्ये क्रमशः ८ र ९ जनाले शुद्ध उच्चारण गरे भने २ र १ जनाले शुद्ध उच्चारण गर्न सकेनन् । स्पष्ट शब्दको सट्टा अस्पष्ट, पस्ट, इस्पष्ट उच्चारण गरेको पाइयो ।

अद्यापि

तालिका नं. २१

विद्यालय	विद्यार्थी संख्या	ठीक गर्ने	वेठीक गर्ने
ग्रामीण क्षेत्र संस्थागत	१०	८	२
ग्रामीण क्षेत्र सामुदायिक	१०	८	२
सहरी क्षेत्र संस्थागत	१०	७	३
सहरी क्षेत्र सामुदायिक	१०	९	१

ग्रामीण क्षेत्रका संस्थागत विद्यालय र सामुदायिक विद्यालयका ८-८ जनाले शुद्ध उच्चारण गरे र २-२ जनाले शुद्ध उच्चारण गर्न सकेनन् । त्यसै गरी सहरी क्षेत्रका क्रमशः ७ र ९ जनाले ठीक उच्चारण गरे तर संस्थागतमा ३ जना र सामुदायिकमा १ जनाले ठीक उच्चारण गर्न सकेनन् । त्रुटि गर्ने क्रममा ग्रामीण क्षेत्र र सहरी क्षेत्रको संस्थागत विद्यालयमा बढी त्रुटि पाइयो । अद्यापि शब्दोच्चारणमा अद्यापि र अदापि उच्चारण गरेर त्रुटि गरेको पाइयो । ‘अद्यापि’ शब्द नयाँ अर्थात कहिल्यै नसुनेको शब्द भएर एव ‘द’ मा य जोड्दा ‘घ’ हुन्छ भन्ने नजानेर घ जस्तो लागेर त्रुटि भएको हुन सक्छ ।

कुर

तालिका नं. २२

विद्यालय	विद्यार्थी संख्या	ठीक गर्ने	वेठीक गर्ने
ग्रामीण क्षेत्र संस्थागत	१०	६	४
ग्रामीण क्षेत्र सामुदायिक	१०	७	३
सहरी क्षेत्र संस्थागत	१०	९	१
सहरी क्षेत्र सामुदायिक	१०	९	१

ग्रामीण र सहरी क्षेत्रका संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका ४० जना विद्यार्थीलाई सस्वरवाचन गराउँदा माथि लेखिए अनुसारको तथ्याङ्क पाइयो । ग्रामीण क्षेत्रका संस्थागत विद्यालयका १० जना थारूभाषी विद्यार्थी मध्ये ६ जनाले मात्र शुद्ध उच्चारण गरे भने ४ जनाले शुद्धोच्चारण गर्न सकेनन् । सामुदायिक विद्यालयमा भने ७ जनाले ठीक र ३ जनाले वेठीक गरेको पाइयो । यसै गरी सहरी क्षेत्रमा संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका ९-९ जनाले ठीक उच्चारण गरेका छन् । वेठीक गर्नेहरूको संख्या १-१ मात्र रहेको पाइयो । सहरी क्षेत्रको तुलनामा ग्रामीण क्षेत्रमा त्रुटि गर्नेहरू वढी छन् । सहरी क्षेत्रका विद्यार्थीले वढी मिलाउनेको कारण अन्य मातृभाषी विद्यार्थीसंगको सम्पर्क र मातृभाषाको प्रभाव कम भएर हो भन्न सकिन्छ । 'कुर' शब्दको उच्चारणमा कुर, क्किउर उच्चारण गरेर त्रुटि गरेको पाइयो ।

श्वेतशासन

तालिका नं. २३

विद्यालय	विद्यार्थी संख्या	ठीक गर्ने	वेठीक गर्ने
ग्रामीण क्षेत्र संस्थागत	१०	५	५
ग्रामीण क्षेत्र सामुदायिक	१०	६	४
सहरी क्षेत्र संस्थागत	१०	७	३
सहरी क्षेत्र सामुदायिक	१०	७	३

शब्दोच्चारणसम्बन्धी त्रुटि विश्लेषण गर्न 'श्वेतशासन' संयुक्त शब्द राखिएकोमा ग्रामीण क्षेत्रका संस्थागत विद्यालयका ५ जना र सामुदायिक विद्यालयका ६ जनाले ठीक उच्चारण गरे भने क्रमश ५ जना र ४ जनाले ठीक उच्चारण गर्न सकेनन् । यसै गरी सहरी क्षेत्रका संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका १०-१० जना गरी जम्मा २० जना विद्यार्थीलाई शब्दोच्चारण गराउँदा ७-७ जनाले ठीक गरे भने ३-३ जनाले शुद्ध उच्चारण गर्न नसकेको पाइयो । त्रुटि विश्लेषण गर्ने क्रममा वढी त्रुटि गर्ने ग्रामीण क्षेत्र रहेको छ । 'श्वेतशासन' शब्दोच्चारणमा श्वेतशासन र वेतशासन उच्चारण गरेर त्रुटि गरेका छन् ।

रङ्गभेदी

शब्दोच्चारणका लागि संयुक्त शब्द 'रङ्गभेदी' राखिएकोमा ग्रामीण क्षेत्रका मात्र नभई सहरी क्षेत्रकाले समेत त्रुटि गरेका छन् । तलको तालिकाबाट त्रुटिको वास्तविकता थाहा पाउन सकिन्छ ।

तालिका नं. २४

विद्यालय	विद्यार्थी संख्या	ठीक गर्ने	वेठीक गर्ने
ग्रामीण क्षेत्र संस्थागत	१०	७	३
ग्रामीण क्षेत्र सामुदायिक	१०	६	४
सहरी क्षेत्र संस्थागत	१०	८	२
सहरी क्षेत्र सामुदायिक	१०	८	२

थारूभाषी ४० जना विद्यार्थीहरूलाई शब्दोच्चारण गराउँदा ग्रामीण क्षेत्रका संस्थागत विद्यालयका ७ जना र सामुदायिक विद्यालयका ६ जनाले शुद्ध उच्चारण गरेका छन् भने क्रमश ३ जना र ४ जनाले वेठीक उच्चारण गरेका छन् । यसै गरी सहरी क्षेत्रका ८-८ जनाले ठीक र २-२ जनाले वेठीक गरेका छन् । ग्रामीण क्षेत्रका विद्यालयका विद्यार्थीले भन्दा सहरी क्षेत्रका विद्यार्थीले कम त्रुटि गरेका छन् । सहरी क्षेत्रका विद्यार्थीले बढी मिलाउनु अन्य मातृभाषी विद्यार्थीसँगको सम्पर्कले हुन सक्छ ।

रङ्गभेदी शब्दोच्चारणमा रङ्भेदी, रन्भेदी र रन्नाभेदी उच्चारण गरेर त्रुटि गरेका छन् । बोलचालमा त्यति प्रयोगमा नआउने र कहिल्यै सुन्ने, पढ्ने नगरेको नयाँ शब्द (उनीहरूका लागि) भएकाले त्रुटि गरेका छन् भन्न सकिन्छ ।

सन्ध्यास

'संयुक्त' शब्द कक्षा १० मा पढ्ने ग्रामीण र सहरी क्षेत्रका संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका १०-१० जना विद्यार्थीहरूलाई उच्चारण गराउँदा तल दिइएको तालिका अनुसारको तथ्याङ्क पाइयो ।

तालिका नं. २५

विद्यालय	विद्यार्थी संख्या	ठीक गर्ने	वेठीक गर्ने
ग्रामीण क्षेत्र संस्थागत	१०	७	३
ग्रामीण क्षेत्र सामुदायिक	१०	८	२
सहरी क्षेत्र संस्थागत	१०	९	१
सहरी क्षेत्र सामुदायिक	१०	१०	०

‘सन्यास’ शब्द उच्चारण सन्यास, सयास र संनयास उच्चारण गरेर त्रुटि गरेका छन् । त्रुटिको क्रममा ग्रामीण क्षेत्र संस्थागत ७ र सामुदायिकका ८ जना विद्यार्थीले ठीक उच्चारण गरेका छन् भने सहरी क्षेत्रका संस्थागतका ९ जना र सामुदायिकका सबै जनाले ठीक बनाएका छन् । त्रुटि गर्नेहरू सहरी क्षेत्रका तुलनामा ग्रामीण क्षेत्रमा बढी रहेका छन् । यस्तो त्रुटि हुनुको मुख्य कारण एउटा मात्र ‘न’ को उच्चारण गर्नु संयुक्त अक्षरको शब्द पढ्न नजान्नु हो भन्न सकिन्छ ।

नयाँ

‘नयाँ’ अनुनासिक शब्दको सट्टा नयाँ शब्द उच्चारण गरेर केही विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेका छन् । तल दिइएको तालिकाबाट त्रुटिसम्बन्धी वास्तविकता थाहा पाउन सकिन्छ ।

तालिका नं. २६

विद्यालय	विद्यार्थी संख्या	ठीक गर्ने	वेठीक गर्ने
ग्रामीण क्षेत्र संस्थागत	१०	८	२
ग्रामीण क्षेत्र सामुदायिक	१०	९	१
सहरी क्षेत्र संस्थागत	१०	९	१
सहरी क्षेत्र सामुदायिक	१०	१०	०

यो अनुनासिक शब्दको उच्चारणमा वेठीक गर्नेहरूको संख्या नगण्य रहेको छ । ग्रामीण क्षेत्रका संस्थागतका १० विद्यार्थी मध्ये ८ जनाले ठीक र सामुदायिकका १० जना मध्ये ९ जनाले ठीक र सहरी क्षेत्रका संस्थागत विद्यालयका ९ र सामुदायिकका पुरैले ठीक

बनाएका छन् । यसरी धेरैले ठीक बनाउनुको कारण धेरै प्रयोगमा आउने शब्द भएकाले नै हो भन्न सकिन्छ ।

५.५. सारांश

ग्रामीण र सहरी क्षेत्रका संस्थागत र सामुदायिक गरी ४० जना थारूभाषी विद्यार्थीलाई त्रुटि विश्लेषणका लागि सस्वरवाचन गराउँदा अति राम्रो गर्नेको संख्या ग्रामीण क्षेत्रमा २ सहरी क्षेत्रमा ७, राम्रो गर्नेको संख्या क्रमश ११ र ९ र सामान्य त्रुटि गर्ने ७ र ४ रहेका छन् । यसरी सहरी क्षेत्रको तुलनामा ग्रामीण क्षेत्रमा बढी त्रुटि हुनुको कारण मातृभाषाको प्रभाव पर्नु, पत्रपत्रिका पढ्ने अवसर नपाउनु, जसरी पढ्ने पनि हुन्छ भन्ने धारणा विद्यार्थीहरूमा हुनु, गति-यतिसम्बन्धी जानकारी नहुनु आदि कारण हुन भन्न सकिन्छ ।

अध्याय : छ

निष्कर्ष र सुभाव

६.१ निष्कर्ष

भाषा शिक्षणका क्रममा देखापर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन गर्नु र त्रुटिहरूको खोजी गर्नु सजिलो कुरा भए पनि त्रुटिहरूको निराकरणको लागि उपायहरूको खोजी गर्नु, पत्ता लगाउनु र सुभाव पेश गर्नु कठिन कार्य हो । माध्यमिक तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूले वाक्य गठन, वर्ण विन्यास, सस्वर पठन र शब्दोच्चारणमा देखिने त्रुटिहरू एउटै स्थान र एउटै पक्षसँग सम्बन्धित नभएर विभिन्न प्रकारका देखिन्छन् । यहाँ उल्लिखित ४ पक्षमा कक्षा १० मा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले अत्यधिक त्रुटि गरेका छन् । यसको निष्कर्ष बुँदागत रूपमा तल प्रस्तुत गरिएको छ । पुरुष सङ्गति, वचन सङ्गति, लिङ्ग सङ्गति, सस्वर-पठन, शब्दोच्चारण, स्वतन्त्र रचना, श्रुतिलेखन आदिलाई सामग्रीका रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । उच्चारणका लागि टेपरेकर्ड श्रवण र अन्यका लागि उत्तर पुस्तिका परीक्षण विधि अपनाइएको हो ।

वाक्यगठनका सन्दर्भमा विभिन्न प्रकारका त्रुटिहरू विभिन्न क्षेत्रका विद्यार्थीहरूले गरेको पाइएको छ । वाक्य गठनमा त्रुटिहुन सक्ने पुरुष, वचन, लिङ्ग, आदर-अनादर, विशेषण-विशेष्य आदिमा केन्द्रित भएर गरिएको अध्ययनमा थारूभाषी विद्यार्थीहरूबाट विशेष गरी कर्ता र क्रियाको सङ्गति नमिलेर त्रुटि भएको छ । पुरुष अनुसार क्रियाको सङ्गति मिलाउन नसकेर, बहुवचन कर्ता भएको वाक्यमा एक वचन क्रिया प्रयोग गरेर, मानवेतर स्त्रीलिङ्गी कर्ता भएको वाक्यमा स्त्रीलिङ्गी क्रियापदको प्रयोग गरेर, एकवचनको विशेष्यका साथमा सोही अनुसारको विशेषणको सङ्गति मिलाउन नसक्ने जस्ता कारणबाट त्रुटि भएको देखिन्छ ।

वाक्य गठनको क्षेत्रमा तुलना गर्दा पुरुष अनुसार क्रियाको प्रयोग गर्ने प्रश्नहरूमा कर्ता र क्रियाको सङ्गति मिलाउन नसकेर त्रुटि गरेको भेटिन्छ । प्रथम पुरुष एक वचन कर्ता प्रयोग भएको वाक्यमा तृतीय पुरुष एकवचन अनादर कर्ता प्रयोग भएको छ । कही प्रथम

पुरुष बहुवचन कर्ता भएको वाक्यमा द्वितीय पुरुष सामान्य आदरार्थी क्रिया प्रयोग भएको छ । ग्रामीण क्षेत्रका तुलनामा सहरी क्षेत्रका विद्यार्थीले धेरै मिलाएका छन् ।

लिङ्ग सम्बन्धी, वचन सम्बन्धी, विशेष्य र विशेषणसम्बन्धी तथा भेदकसम्बन्धी सङ्गति मिलाएर शुद्ध वाक्य निर्माण गर्ने प्रश्नहरूमा सङ्गति मिलाउन नसकेर त्रुटि भएको पाइएको छ । तिम्रो बहिनी भाइलाई हेर्छ । गाईले दुध दिन्छे । तिम्रा दिदीहरू कता गयो ? मेरो बहिनी गीत गाउँछन् । रामको बहिनीले मीठो गीत गाई । तिम्रो छोराहरू बाठो छन् । तपाइले कुन पत्रिका किन्यो ? उसले गीत गाउँछन् । जस्ता वाक्य लेखी त्रुटि गरेका छन् ।

यसरी त्रुटि हुनुमा नियमको ख्याल नगर्नु, भइहाल्छनि भनेर हेलचक्र्याइँ गर्नु, अनुकूल वातावरण नहुनु, अङ्ग्रेजी भाषाको प्रभाव पर्नु जस्ता कारणहरूले यस्तो त्रुटि भएको हुनसक्छ ।

वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटि केलाउने सन्दर्भमा चन्द्रविन्दु-शिरविन्दु, अजन्त-हलन्त प्रयोग, ए-य, ब-व, क्ष-छे-छय, श-ष-स, ट-त को प्रयोगलाई लिइएको छ । माथि उल्लिखित पक्षलाई लिई समग्र अध्ययन गर्दा चन्द्रविन्दु दिनुपर्ने ठाउँमा नदिएर एवं अनुस्वार दिएर विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेका छन् । भाषाको प्रयोग गर्ने क्रममा जिब्रो जटिलताबाट सरलतातिर लाग्ने, चन्द्रविन्दु र शिरविन्दु एउटै जस्तो ठान्ने एवं चन्द्रविन्दु नदिए पनि हुन्छ भन्ने मानसिकताका कारणले त्रुटि भएको हो भन्न सकिन्छ । ५ वटा त्रुटि केलाउने उद्देश्यले १० जनाका दरले ४ वटा विद्यालयका ४० जना विद्यार्थीहरूमा श्रुति लेखन गराउँदा १ जना बाहेक सबै विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइयो । सहरी क्षेत्रको तुलनामा ग्रामीण क्षेत्रमा त्रुटिको मात्रा बढी रहेको देखिन्छ । य-एसम्बन्धी त्रुटि केलाउन लिइएको परीक्षामा 'य' प्रयोग गर्नु पर्ने स्थानमा एःइ को प्रयोग गरेर त्रुटि भएको छ । यो त्रुटि अन्य क्षेत्रका तुलनामा न्यून रहेको पाइयो । ब-व, क्ष-छे-छय, श-ष-स, ट-त मा वैकल्पिक रूपमा प्रयोग गरी त्रुटि भएको छ । प्रवृत्ति, ब्रह्मण्ड, पध्य, क्षेत्री, आकर्सक, चिन्तनसील, सुटुक्क, वस्तुहरू जस्ता शब्दहरू लेखी त्रुटि भएको भेटियो । नियमको जानकारी नहुनु, शिक्षकबाट प्रभावकारी निर्देशन नपाउनु, लेखन अभ्यासको कमी, ध्यान दिएर नलेख्नु आदिको कमीले यी क्षेत्रमा त्रुटि भएको छ ।

जीवनीको सस्वरपाठन गर्दा गति-यतिलाई ध्यानमा राखेर सस्वरपाठन गर्ने विद्यार्थीहरू कमै पाइएका छन् । थारू मातृभाषी विद्यार्थी भएकाले मातृभाषाको प्रभाव पर्नु, संयुक्त शब्दहरू उच्चारण गर्न नसक्नु, अल्प विराम र पूर्ण विराममा नअडिनु, पठनलाई द्रुत बनाउन खोज्नु तर शुद्ध शब्द उच्चारण नगर्नु जस्ता कारणहरूले गर्दा राम्ररी शुद्धसंग सस्वरपठन गर्न सकेनन् । सस्वरपठनकालागि हाम्रो नेपाली किताब कक्षा १० को 'नेल्सन मण्डेला' जीवनीको एक अनुच्छेद लिइएको थियो तर उक्त अनुच्छेद त्रुटिरहित ढङ्गले ग्रामीण क्षेत्रमा १०% र सहरी क्षेत्रमा ३५% ले मात्र सस्वरपठन गर्न सके । बढी त्रुटिगर्नेमा ग्रामीण क्षेत्र नै रहेको छ । यसरी त्रुटि हुनुमा मूलतः अभ्यासको कमी हो भन्न सकिन्छ ।

यतिसम्बन्धी क्षेत्रगत रूपमा तुलना गर्दा अति राम्रो राम्रो गर्नेमा ग्रामीण क्षेत्रमा ५% र सहरी क्षेत्रमा ४०% रहेका छन् । ग्रामीण क्षेत्रका तुलनामा सहरी क्षेत्रको अवस्था राम्रो देखियो ।

यस्तो भिन्नता हुनुमा ग्रामीण क्षेत्रका विद्यार्थीहरूलाई विद्यालयमा थारूभाषी विद्यार्थीको सम्पर्कले प्रभाव पार्नु, नेपाली भाषाको अध्ययन कम गर्नु, यस विषयलाई प्राथमिकता नदिनु, ख्याल नराख्नु आदि कारणले त्रुटि भएको हुन सक्छ ।

शब्दोच्चारण भित्र संयुक्त उच्चारणमा पनि थारूभाषी विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेका छन् । संयुक्त शब्दहरूमा जुन क्षेत्रमा जुन शब्द बढी प्रचलित छ त्यस ठाउँमा विद्यार्थीहरूले कम त्रुटि गरेको पाइन्छ । राष्ट्रपति, स्पष्ट, अधापि जस्ता शब्दहरूको उच्चारणमा सहरी क्षेत्रका तुलनामा ग्रामीण क्षेत्रका विद्यार्थीले बढी त्रुटि गरेका छन् । सहरी क्षेत्र पनि यस्तो त्रुटिबाट अछुतो रहन भने सकेको छैन । सामान्य नियमको जानकारीको अभाव अभ्यासको कमी, मातृभाषाको प्रभाव, भाषाको प्रभाव जस्ता कारणले त्रुटि भएको हुन सक्छ ।

६.२ सुझाव

'त्रुटि' जान्ने नजान्ने सबैबाट हुने गर्दछ । वारम्बार अभ्यास गर्ने नियमको ख्याल गर्ने, शुद्ध लेखाई र बोलाई प्रति सचेत रहने विद्यार्थीहरूले कम त्रुटि गर्दछन् भने अन्यले बढी त्रुटि गर्दछन् । मातृभाषाको रूपमा सिक्दा पनि त्रुटि हुने र पछि विस्तारै त्रुटिको मात्रा कम हुँदै जान्छ । दोस्रो भाषा शिक्षण र सिकाइमा विविधता हुने भएकाले भाषा सिक्न कठिनाई हुन्छ । भाषा सिकाइमा परिवार, छरछिमेक र समुदायले प्रभाव पारेको हुन्छ ।

नेपाली भाषा नेपालको राष्ट्रभाषा भएकाले शैक्षिक प्रशासनिक कानुनी जनसंचार जस्ता विविध क्षेत्रमा यसको आवश्यकता पर्दछ । यसकारण भाषिक शुद्धताको विकासकालागि त्रुटिहरूको निराकरण गरिनु पर्दछ । बहुभाषिक मुलुकमा बस्दै आएका थारूभाषी विद्यार्थी नेपाली भाषाको शुद्ध प्रयोग गर्न निकै प्रयत्न गर्नु पर्ने देखिन्छ । उनीहरूले उच्चारण र लेखाइमा शुद्धता ल्याउन नितान्त आवश्यक देखिन्छ । दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा प्रयोग गर्ने विद्यार्थीहरूले त्रुटि कम गर्न नेपाली भाषाको प्रयोग गर्दा सचेतता देखाउनु पर्ने देखिन्छ । माध्यमिक तहका थारूभाषी विद्यार्थीहरूलाई नेपाली मातृभाषी विद्यार्थी सरहको स्तरमा ल्याउन तथा उनीहरूका समस्या निराकरणका लागि अपनाउनु पर्ने केही सुझावहरू तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

१. माध्यमिक विद्यालय स्तरमा नेपाली भाषालाई उपेक्षित भाषाको रूपमा हेरेको पाइन्छ । यो भाषालाई जे जसरी बोल्ने र लेख्ने गरे पनि हुन्छ भन्ने भावना विद्यार्थीमा रहेको देखिन्छ । यो भाषा जुन सुकै शिक्षकले पढाए पनि हुन्छ एवं कतै केही गर्न नसक्ने व्यक्तिले नेपाली भाषा पढाउने गर्दछन् भन्ने धारणा सर्वसाधारण जनमानसमा रहेको पाइन्छ । नेपाली भाषा राष्ट्रभाषा, कार्यालयिक भाषा, सम्पर्कको भाषा, सञ्चारको भाषा र विचार विनिमयको भाषा भएकाले यस प्रति रहेको उपेक्षित भावनालाई हटाउनु पर्दछ । यस भाषाको उत्थानकालागि नेपाली भाषाको महत्वप्रति सबैलाई सचेत गराउनु पर्दछ । सुयोग्य शिक्षक-शिक्षिकाद्वारा प्रारम्भिक तह देखि पठन क्रियाकलाप सुरु गराई बालबालिकालाई शुद्ध पढ्न, बोल्न र लेख्न सिकाउनु पर्दछ ।
२. दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा प्रयोग गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि विशेष पाठ्यक्रम तयार पारी विशेष विधिका साथ विशेष कक्षा शिक्षण गराउनु आवश्यक छ ।
३. थारूभाषी विद्यार्थीहरूलाई वाक्य गठन, वर्ण विन्यास, उच्चारण शब्द लेखनमा विशेष ध्यान दिने व्यवस्था मिलाउनु आवश्यक देखिन्छ ।
४. बलियो घर बनाउनकालागि जग बलियो बनाउन आवश्यक भए भैं नेपाली भाषामा कम त्रुटि लेख्ने थारूभाषी विद्यार्थी बनाउन प्राथमिक तह देखि नै व्याकरण शिक्षणलाई प्रभावकारी बनाउनु पर्दछ ।

५. विद्यालयमा शिक्षण गर्दा नेपाली विषय शिक्षक बाहेक अन्य विषय शिक्षकले विद्यार्थीबाट भएका अशुद्धिलाई मेरो विषय भित्र पर्दैन, म नेपाली विषय शिक्षक होइन भनी पन्छिन्छन् र कुनै शिक्षकले त कुरा आउनु पर्दछ, जस्तो लेखे पनि हुन्छ, समेत भन्दछन् तर अंग्रेजी विषय शिक्षक बाहेक अन्य विषय शिक्षकले जाने बुझेसम्म सच्याईदिने एवं शुद्ध र सरल प्रयोगमा उत्प्रेरित गरेमा त्रुटि कम र निराकरणमा सहयोग प्राप्त हुन्छ ।
६. नेपाली भाषामा विद्यार्थीहरूलाई शुद्ध र स्तरीय भाषा प्रयोगमा सक्षम बनाउँन तालिम प्राप्त दक्ष शिक्षकको आवश्यकता पर्दछ । नेपाली भाषा मातृभाषा भएका शिक्षकबाट भाषा शिक्षण गर्न लगाउनु पर्दछ । दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली अध्ययन गरेका शिक्षकहरूलाई आवश्यक तालिम दिनुपर्दछ ।
७. नेपाली विषय शिक्षकले विद्यार्थीहरूलाई बढी क्रियाशील बनाई बोलाई, पढाइ र लेखाइ सीपको विकासमा प्रतिस्पर्धाको वातावरण सिर्जना गर्नु पर्दछ । शुद्ध बोल्ने, पढ्ने र लेख्ने विद्यार्थीलाई पुरस्कार, स्यावास, धन्यवाद आदि दिंदै प्रोत्साहित गर्नु पर्दछ । जसले गर्दा शुद्ध गर्नेले अभि शुद्ध बनाउने र अशुद्ध गर्नेहरूले पनि शुद्ध बनाउने प्रेरण पाउन सक्नु ।
८. नेपाली भाषाको जननी संस्कृत भाषा हो । यस भाषामा संस्कृतका तत्सम र तत्भव शब्दहरूको बाहुल्यता छ । संस्कृत भाषाको जानकारी नभए सम्म शब्दहरूको वास्तविक पहिचान एवं बनोट प्रक्रिया थाहा पाएर शुद्ध प्रयोग गर्न सक्ने बनाउँन पर्ने देखिन्छ ।
९. व्याकरण रसिलो विधा नभए पनि भाषामा शुद्धता कायम गर्नका लागि प्रदर्शन विधि, आगमन विधि, व्याख्यान विधि अपनाउदै रोचक शैलीमा शिक्षण गरेमा त्रुटि कम गर्न सक्ने देखिन्छ ।
१०. पाठ्यपुस्तक भित्र रहेका अभ्यासलाई मात्र शिक्षण गराउँदा विद्यार्थीहरू भाषीक शुद्धतामा निपूर्ण हुन नसक्ने भएकाले अन्य सहायक पुस्तकहरूको अध्ययन-अध्यापन गराई सहज र सरल तरिकाबाट अभ्यास गराएमा उनीहरूका कमजोरी पत्ता लगाई सुधारात्कम शिक्षणबाट त्रुटि निराकरण गर्न सकिन्छ ।

११. भाषा ज्ञानमूलक नभई सीपमूलक हुने भएकाले त्यसको विकासका लागि अभ्यासलाई प्राथमिकता दिनुपर्दछ र प्रयोग विधिलाई अपनाउनु पर्दछ । भाषिक अभिव्यक्तिका क्रममा सस्वरपठन, उच्चारण, वाक्यगठन र वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटि हटाउन वा कम गर्न सृजनात्मक रचनाहरू लेख्न लाउने, पढन लगाउने, श्रुतिलेखन गर्न लगाउने, उत्कृष्ट विद्यार्थीहरूलाई अझ राम्रो गर्न प्रेरणा दिने र कमजोर विद्यार्थीहरूलाई हतोत्साहित नहुन सान्त्वना दिने जस्ता कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्दछ ।
१२. कथाको सस्वरपठन, शब्दोच्चारण, वाक्यगठन र वर्ण विन्यासमा विद्यार्थीबाट क्रियाकलाप गराई उत्सुकतापूर्वक एकले अर्काको मूल्याङ्कन गर्न लगाउने र ती मूल्याङ्कनलाई शिक्षकले थप पुष्टि गरी उनीहरूलाई उत्सुकता प्रदान गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।
१३. दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा शिक्षण गर्ने विद्यार्थीमा मातृभाषाको प्रभाव बढी पर्ने र त्रुटिको मात्रा पनि बढी हुने भएकाले त्यस्ता विद्यार्थीहरूलाई सकेसम्म बढी अभ्यास गर्न लगाउनु आवश्यक देखिन्छ ।
१४. एउटा घण्टीका लागि छुट्याइएको सीमित समय र निर्धारित पाठ्यपुस्तकबाट मात्र विद्यार्थीहरू भाषामा निपूर्ण हुन सक्दैनन् । विभिन्न सहक्रियाकलापले भाषालाई शुद्ध रूपमा बोल्न र लेख्न सहयोग गर्ने भएकाले विषय समय लिएर हिज्जे, वादविवाद, निबन्ध लेखन, हस्तलेखन, श्रुति लेखन जस्ता सहक्रियाकलापहरू गराइ रहनु पर्ने देखिन्छ ।
१५. थारूभाषी विद्यार्थीहरूको त्रुटि पहिल्याउन प्रशिक्षण लिएको थारू मातृभाषी नेपाली विषय शिक्षक हुन सके अझ राम्ररी त्रुटिहरूको पहिचान गरी निराकरणमा प्रभावकारी सहयोग प्राप्त हुन सक्ने देखिन्छ ।
१६. यस अध्ययनबाट प्राप्त तथ्यका आधारमा त्रुटि अभ्यासको कमी र व्याकरणिक नियमको जानकारी नभएको कारण नै प्रमुख रहेको देखिन्छ । त्रुटि निराकरण गर्नका लागि एउटा पाठको अध्ययन पछि अन्त्यमा कक्षा परीक्षा लिने र राम्रो अङ्क ल्याउने विद्यार्थीलाई पुरस्कार समेत दिने गरेमा उनीहरू कक्षामा सचेत भई पढ्ने, कक्षा

परीक्षामा राम्रो गर्ने नियतले त्रुटि प्रति सजग हुने भएकाले बेला बेलामा कक्षा परीक्षा लिनु आवश्यक देखिन्छ ।

१७. यस लघु अनुसन्धान वाक्यगठन, वर्णविन्यास, सस्वरपठन र शब्दोच्चारणमा सीमित रहेकाले स्वतन्त्र रचना लेखन, श्रुति लेखन, हिज्जे जस्ता शीर्षकहरूमा थप अनुसन्धान गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।

सन्दर्भसूची

- अधिकारी, हेमाङ्गराज (२०५३) भाषा शिक्षण केही परिप्रेक्ष्य तथा पद्धति नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान, कमलादी, काठमाडौं ।
- अधिकारी, हेमाङ्गराज (२०५३) नेपाली भाषा शिक्षण, त्रि.वि, पा.वि.के, काठमाडौं ।
- अधिकारी, हेमाङ्गराज (२०५३) समसामयिक नेपाली व्याकरण, कुञ्जल प्रकाशन, काठमाडौं ।
- अधिकारी, हेमाङ्गराज (२०५३) समसामयिक सरल नेपाली व्याकरण प्रकाशन, विद्यार्थी पुस्तक भण्डार, काठमाडौं ।
- अवस्थी, महादेव (२०५३) नेपाली व्यावहारिक व्याकरण र अभिव्यक्ति एकता बुक्स
- पराजुली, कृष्णप्रसाद (२०४६) राम्रो रचना : मीठो नेपाली सहयोगी प्रेस, काठमाडौं ।
- बन्धु, चूडामणि (२०५०) भाषा विज्ञान, साभा प्रकाशन, काठमाडौं ।
- भण्डारी, पारसमणि (२०६३) उच्च माध्यमिक नेपाली व्याकरण, सुकुन पुस्तक भवन, काठमाडौं ।
- “यात्री” नेपाल, पूर्वप्रकाशन (२०५३) नेपाली भाषाको ऐतिहासिक भीमांसा एकता बुक्स डिष्ट्रिब्युटर्स प्रा.लि. थापाथली, काठमाडौं
- लामिछाने, यादवप्रकाशन नेपाली भाषाशिक्षण परिचय, विद्यार्थी पुस्तक भण्डार, भोटाहिटी, काठमाडौं ।
- शर्मा, ऋषिराम डिष्ट्रिब्युटर्स प्रा.लि. थापाथली, काठमाडौं ।
- शर्मा, मोहनराज (२०३६) शब्द-रचना र वर्णविन्यास पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, त्रिभुवन विश्वविद्यालय, कीर्तिपर, काठमाडौं ।

शर्मा, सोमनाथ

मध्य चन्द्रिका, पुस्तक संसार, भोटाहिटी,
काठमाडौं ।

लघु अनुसन्धान तथा शोधपत्रहरू

अधिकारी, अरूणविलास (२०५७),

मुकुन्द आचार्यको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको
अध्ययन । वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, भरतपुर ।

अधिकारी, उमा (२०४५),

प्रवीणता प्रमाणपत्र तहमा अध्ययन गर्ने
विद्यार्थीहरूको लेखन अधिव्यक्तिसम्बन्धी त्रुटि
विश्लेषण ।

के.सी, गंगाबहादुर (२०५५),

उत्तीर्ण मगरभाषी विद्यार्थीहरूमा पाइने
त्रुटिहरूको अध्ययन ।

खनाल, केदारनाथ (२०५६),

“भाषा शिक्षण र त्रुटि विश्लेषण” विवेक,
भरतपुर ।

खनाल, गणेशप्रसाद (०५५/०५६),

“भाषिक परिवर्तन र यसका कारण” विवेक,
भरतपुर, चितवन ।

चौधरी, लालुमणि (२०५७),

“चितवनका थारू जाति” स्मारिका, रत्ननगर
दशैं महोत्सव ।

पोखरेल, केदारप्रसाद (२०४२),

“माध्यमिक तहका अवधी भाषी विद्यार्थीहरूले
नेपाली वाक्य गठनको लेखनमा गर्ने
संगतिसम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन” पा.वि.के.
पूर्णाङ्क १७, काठमाडौं ।

लम्साल, रामचन्द्र (०४१/०४२),

निम्न माध्यमिक तह पुरा गरेका आवासीय र
साधारण विद्यालयमा अध्ययनरत (लेबोरेटोरी
मा.वि. कीर्तिपुर र पद्मोदय मा.वि.,
काठमाण्डौका) विद्यार्थीको नेपाली

परिशिष्ट

विद्यालयको नामहरू :

- श्री नेपाल राष्ट्रिय उच्च माध्यमिक विद्यालय, डुमरवाना-४, बारा
- श्री नेपाल राष्ट्रिय उच्च माध्यमिक विद्यालय, बकुलिया, बारा
- श्री एक्स सर्भिसमेन इङ्गलिस स्कुल, डुमरवाना, बारा
- श्री माउण्ट एभरेष्ट इङ्गलिस स्कुल, सिमरा, बारा